

Mokslo Lietuva

DISKUSIJOS VILNIAUS INOVACIJŲ FORUME ■ 2 p.

ABSOLIUTUS PRIORITETAS KOSMINIAME FONE ■ 8, 9 p.

BARELJEFAS MŪSŲ TAUTOS
PATRIARCHUI ■ 9 p.

■ p. 4, 5 Kalba – savastis, bet patogiausia – (savi)apgaulė

■ p. 4, 5 Apie lietuvių kalbos Gordijo mazgus

Nr. 22 (510)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

*Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai ir bičiuliai, jaukių,
šviesių ir ramių Jums Šv. Kalėdų!*

Gedimino Žemlės nuotrauka

VLADAS VITKAUSKAS: „Gyvendamas sniego urve jaučiau ryšį su žmonija ir Amžinybe“

2013 metais pasaulyje paminėtas pirmojo įkopto į Everestą¹ 60-metis. Paminėtas jau be pačių to kopimo svarbiausių didžiaviryių – sero Edmundo Hilario (Hillary) iš Naujosios Zelandijos ir nepaliečio Tenzingo Norgajaus (Tenzing Norgay), išėjusių į Amžinybę. Iš tos britų surengtos 1953 m. ekspedicijos tebėra gyvas vienas dalyvis – nepalietis nešikas Kancha Sherpa. Jam 81-eri. Ir nors jo neglosto pirmojo įkopto į Everestą šlovės spinduliai, kaip ir visų nešikų, jis buvo pakviestas į deimantines kopimo pažymėtuves, Nepalo sostinėje Katmandu trukusias net keturias dienas.

Šventėje Katmandu nacionaliniame stadione ir buvusiuose Nepalo karališkuose rūmuose dalyvavo ir lietuvis Vladas Vitkauskas. Ir tai nebuvo tik paprastas pagarbos ženklas vienam iš 3,5 tūkst. pasiekusių Everesto viršūnę, aukščiausią pasaulio tašką. Nepaliečiams V. Vitkauskas nėra tik vienas iš daugelio drąsuolių, jis žinomas ir gerbiamas už savo žmogiškąsias savybes ir pasiaukojimą. Jau buvo įkoptas į Everestą ir grįžęs į bazinę stovyklą, išsekęs, nušalęs abiejų kojų pirštus, kai pasiekė žinia, kad neliko kam pargabenti žuvusios Nepalo moterų ekspedicijos vadovės Pasang Lhamu. Lietuvis sunkiausiomis

sąlygomis iš naujo kopė į Everesto ledynus – jautė pareigą padėti pargabenti žuvusiosios kūną, nes keletui nepatyrusių šerpų ir jiems talkinusiame kanadiečiui tai galėjo būti paskutinis jų gyvenimo žygis. Už šį poelgį Vladas Vitkauskas 1997 m. tapo pirmuoju alpinistu, apdovanotu tarptautinio „Fair Play“ komiteto Garbės diplomu.

2013-ieji – labai prasmingi Lietuvos alpinizmui, nes lygiai prieš 20 metų pirmas lietuvis – Vladas Vitkauskas – įkoptas į pasaulio stogą vadinamą Everestą ir 8848 m aukštyje virš jūros lygio iškėlė Lietuvos trispalvę. Kodėl tas kopimas laikytinas žygdarbiu, paaiškės iš mūsų pašnekesio

su Vladu. Dideli pokyčiai įvyko Everesto papėdėje ir netgi aukštybėse. Pasaulio masinės informacijos priemonės skelbia: į Everestą užsiropštė

¹ Kodėl Džomolungmai prigijo britiškas Everesto vardas? Taip pagerbtas anglų pulkininkas Džordžas Everestas (George Everest), kuris 1865 m., vadovavo projektui „Great Trigonometrical Survey of India“. Būtent vykdydami šį projektą britai apskaičiavo, kad viena iš Rytų Himalajų kalnyno viršukalnių yra aukščiausia pasaulyje. – G. Z. komentaras.

VILNIAUS INOVACIJŲ FORUME DISKUTUOTA APIE INOVACIJAS VERSLE: NUO STARTUOLIŲ IKI KLASTERIŲ

Gruodžio pradžioje vykusiam pirmajame Ūkio ministerijos ir Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūros (MITA) surengtame Vilniaus inovacijų forume („Innovation Drift“), daugiau nei 600 dalyvių dvi dienas diskutavo apie naujovių reikšmę visos Europos ekonomikai. Teminėse sesijose akcentuota įmonių klasterizacijos svarba, aptarta mokslo ir technologijų parkų problematika, svarstyti inovacijų mažuose regionuose vertinimo kriterijai, kalbėta apie privačius ir viešojo sektorių partnerystes, verslumo skatinimo iniciatyvas.

„Mokslo ir technologijų parkai nėra skirti mokslui, jie turi orientuotis į verslo poreikius“, – tokiu šūkiu teminę sesiją apie technologijų parkų iššūkius pradėjo Tarptautinių mokslo ir technologijų parkų asociacijos generalinis direktorius Luizas Sanzas. Šioje sesijoje akcentuota, kad parkai atlieka svarbų vaidmenį kuriant palankią ekosistemą inovacijoms. Ateityje parkai turi būti ambicingesni, bendruomeniški, pritraukti tarptautinius investuotojus, skatinti parkų bendruomenės narius, smulkiojo ir vidutinio verslo įmones, kurti naujus produktus ir padėti šioms įmonėms išieiti į užsienio rinkas.

Klasterių sesiją pradėjusi Švedijos inovacijų agentūros VINNOVA projektų koordinatore Emily Wise akcentavo, kad klasterizacija yra itin svarbi mažoms ir vidutinėms įmonėms, kurios tik jungdamosi kartu gali konkuruoti tarptautiniu mastu. Pranešėja pabrėžė, kad Europos Komisija supranta klasterizacijos svarbą ir ateityje numato daugiau finansinių priemonių mažų ir vidutinių įmonių jungimuisi paskatinti.

Jos mintį pratęsė kitas sesijos pranešėjas, klasterių konsultantas Iforas Ffowcs-Williams iš Naujosios Zelandijos. „Smulkios nedidelių valstybių įmonės turėtų ne varžytis tarpusavyje, o vienyti konkuruoti su išorine rinka, nes tik būdamos atviros, dalindamosi savo žiniomis ir kompetencija bei kurdamos stiprius klasterius jos gali lengviau konkuruoti tarptautinėje rinkoje“, – sakė pranešėjas. Sesijoje diskutavę klasterių atstovai akcentavo

paramos pradinėje klasterių kūrimosi stadijoje, veiklų lankstumo ir konsultacijų svarbą.

Forume daug dėmesio skirta ir sumaniai specializacijai – naujajai kryptčiai, vedančiai kiekvienos valstybės atskirai ir viso regiono bendrai patrauklumo ir konkurencingumo link. „Sumani specializacija – tai naujas mūsų veidas, kurį nupiešti turime visi kartu. Norint turėti stiprią ekonomiką neįpakanka vien savos rinkos, per siaura darosi net ir regioninė rinka, būtina išieiti už regiono ribų. Tai padaryti padeda sumanios specializacijos strategija“, – sakė forumo pranešėjas Harvardo verslo mokyklos prodekanas dr. Christianas Ketelsas.

Benas Adomavičius pristato naujus verslo modelius

Cheryl Miller pasakoja apie moteris novatore

Pirmasis Vilniaus inovacijų forumas („Innovation Drift“) truko dvi dienas, daugiau kaip 600 dalyvių diskutavo apie inovacijų svarbą Europos ekonomikai

Forumo dalyviams pristatytas ES Baltijos jūros regiono strategijos pavyzdinė „BSR Stars“ programa ir 5 pilotiniai projektai. Aptarę šiuos projektus sesijos dalyviai konstatavo, kad „BSR Stars“ sugebėjo sukurti savotiškus inovacijų politikos rėmus ir tapo tiltu bei jungiančia grandimi suvienijusia kaimyninėse šalyse veikiančias inovatyvias institucijas tam, kad būtų imtasi inovatyvių produktų ir paslaugų kūrimo.

Inovacijų mažuose regionuose sesijos dalyviai iš skirtingų Europos šalių dalijosi savo patirtimi kuriant ir įgyvendinant regionų inovacijų politiką. Lietuvos inovacijų centro sesijos

dalyviai pažymėjo: sėkmingam tokios politikos įgyvendinimui būtina, kad regioninės valdžios institucijos imtųsi lyderiaujančio vaidmens, užtikrintų bendradarbiavimą ne tik regionų viduje, bet ir tarp skirtingų regionų, o tuo pačiu skatintų tarptautiškumą. Taip pat akcentuota, kad dabar inovacijų regionuose naudojami vertinimo kriterijai per siauri, todėl būtina atkreipti dėmesį į naujus verslo modelius, socialines inovacijas.

Inovatyvios farmacijos pramonės asociacijos Lietuvoje iniciuotoje sesijoje pristatyta viena iš Europos privataus ir viešojo sektoriaus iniciatyvų

„Naujoviškų vaistų iniciatyva“ (IMI), jos pasiekimai ir tolimesnė veiklos strategija. Farmacijos pramonei skirti tyrimai Europoje turi giliausias tradicijas ir yra konkurencingi pasauliniu mastu. Jiems kasmet skiriama apie 1 mlrd. eurų. Pasielkiant „Naujoviškų vaistų iniciatyvą“ siekiama išplėsti medicininių tyrimų ir inovacijų kūrimo grandinę. Pristatytos ir kitos viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės, kurios skirtos Europos pramonės konkurencingumui skatinti: Biopramonės jungtinių technologijų iniciatyva (Bio-based Industries Joint technology Initiative) ir Išteklių ir energetikos efektyvumo iniciatyva (SPIRE). Įvairios pramonės, verslo ir kitos organizacijos iš Lietuvos kviečiamos aktyviai dalyvauti šių tarptautinių iniciatyvų veikloje.

Pirmajame Vilniaus inovacijų forume taip pat daug dėmesio skirta „startuolių“ ir moterų inovatorių temoms, naujiems verslo modeliams. Vienoje iš verslumo sesijų pristatytas perspektyvus Lietuvos moterų įgyvendinamas projektas „Išmani moteris“, vienijantis moteris, kuriančias ir raginančias kitas moteris kurti inovacijoms pagrįstus verslus. Buvo išreikštas susirūpinimas dėl nepakankamo mo-

terų vaidmens aukštą pridėtinę vertę kuriančiuose sektoriuose.

Berlyno „startuolių“ akademijos kūrėjas Christopheris Rathke pabrėžė, kad verslininkai turi koncentruoti dėmesį į vartotojų poreikius ir lūkesčius ir pagal tai orientuoti savo veiklą. Pradedantieji verslininkai turi nebijoti suklysti, analizuoti klaidas ir mokytis iš jų. Vienas svarbiausių dalykų kuriant naują verslą – sėkmingo verslo plano investuotojams parengimas ir mokėjimas juos įtikinti savo idėjos sėkme. Naujiems technologiniams verslams išibėgėti Lietuvoje padeda sesijos metu pristatytas projektas „Technostartas“.

Forumo metu taip pat pristatyta didžiausia Europos Sąjungos mokslinių tyrimų ir inovacijų programa „Horizontas 2020“. Nuo gruodžio 11 d. įmonės ir mokslo institucijos jau gali teikti paraišką finansavimui pagal šią programą gauti.

Vilniaus inovacijų forumo diskusijas papildė mokslo ir technologijų paroda, o trečią dieną Forumo svečiai lankėsi aukštųjų technologijų įmonėse UAB „Altecha“, UAB MGF, „Šviesos konversija“, UAB „Thermo Fisher Scientific Baltics“ ir Vilniaus Gedimino technikos universitete.

Vilniaus inovacijų forumas („Innovation Drift“) – vienas iš Lietuvos pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai renginių. Renginys remiamas Europos regioninio plėtros fondo lėšomis.

Jurga Trotienė
Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūros Viešųjų ryšių vyr. specialistė

Tradicinė ir skaitmeninė LEIDYBA MAŽOJE ŠALYJE

Aurika KOLPAKOVAITĖ,
Tomas PETREIKIS
Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas

Tradicinėje 23-ioje tarptautinėje mokslinėje knygotyros konferencijoje, vykusioje rugsėjo 26–27 d. Vilniaus universiteto bibliotekos Nacionalinio atviros prieigos mokslinės komunikacijos ir informacijos centro konferencijų salėje, buvo atsigręžta į tradicinės (popierinės) ir skaitmeninės leidybos perspektyvas. Konferencijos organizatorių – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto – pasirinkta tema „Tradicinė ir skaitmeninė leidyba mažoje šalyje (patirtys ir perspektyvos)“ yra aktuali ir pribrendusi gilios studijoms. Iš esmės konferen-

cijoje siekta įvertinti Lietuvos leidybos situaciją tarptautiniame nedidelių valstybių kontekste, padėti suprasti, kaip šiuolaikinės leidybos tendencijos, ekonominė krizė ir jaunosios kartos poreikių pokyčiai skatina elektroninių knygų vartojimą.

Dvi dienas trukusioje konferencijoje apsilankė 260 dalyvių, perskaityti 34 pranešimai, iš kurių 15 pristatė pranešėjai iš užsienio šalių. Knygotyros konferencijos dalyvių gretos kasmet plečiasi, vis daugiau sulaukiama pranešėjų iš Vakarų ir Šiaurės Europos. Pranešimus skaitė užsienio svečiai – dr. Jana Dreimanė (Latvija), dokt. Ivona Despot (Kroatija), dr. Ewa Jablonska-Stefanowicz (Lenkija), prof. dr. Miha Kovačas (Slovėnija), dr. Johanna Lilja (Suomija), doc. dr. Ilka Mäkinen (Suomija), doc. dr. Aile Möldre (Estija), dr. Kersti

Nilson (Švedija), prof. dr. Tiiu Reimo (Estija), prof. dr. Claire Squires (Didžioji Britanija), dr. Jukka Tyrkkö (Suomija), dr. Nives Tomašević (Kroatija), Ilmaras Vaaro (Estija), prof. Adriaanas Hendrikas van der Weelas (Nyderlandai) ir prof. dr. Viesturas Zanderas (Latvija). Plenarinius pranešimus skaitė prof. M. Kovačas iš Liublianos universiteto, prof. A. H. van der Weelas iš Leideno universiteto ir prof. C. Squires iš Stirlingo universiteto.

Prof. M. Kovačas savo pranešime „Leidybos tendencijos XX ir XXI amžių sandūroje“ pabrėžė anglų kalbos kaip visuotinės kalbos svarbą leidybos srityje. Aptardamas leidybos tendencijas pranešėjas palietė skaitmeninės knygos temą ir pateikė keletą išskirtinių tradicinės ir skaitmeninės knygos leidybos pavyzdžių, kai skirtingi leidinio platinimo būdai gali lemti tą patį

rezultatą – didelį knygų pardavimą. Kalbėdamas apie knygų sėkmę rinkoje, M. Kovačas pabrėžė, kad tam įtaką turi daug veiksnių: pardavimo vieta, knygos viršelis, formatai, knygos turinio aktualumas šių dienų skaitytojams. Tad akivaizdu, kad leidėjo įžvalgumas yra viena svarbiausių jo savybių.

Prof. A. H. van der Weelas apibrėžė tradicinės ir skaitmeninės knygos santykį. Profesorius manydamas, popierinis pasaulis labai susitrauks. Numatomi du ateities scenarijai. Pirmuoju – abi erdvės egzistuos lygiagrečiai. Nors tradicinė knyga praras savo monopolį ir dalinsis ilgą laiką turėta pozicija su skaitmenine knyga, tačiau ji vis tiek bus paklausi ir reikalinga. Antru – numatomas kur kas liūdnas popierinės knygos likimas – naujoji medija perims tradicinės knygos funkcijas, popierinė knyga pasiduos skaitmeniniam pa-

sauliui ir įsigalės skaitmeninis tekstas. Nors pranešėjas teigė, kad leidėjai, norėdami prisitaikyti prie žmonių poreikių ir sėkmingai dirbti, turi perimti internetinį mentalitetą, tačiau nepaliko užribyje ir labai svarbios temos – neigiamos informacinių technologijų įtakos žmonijai. Profesorius teigimu, žmonių mąstymas palaipsniui kinta. Pranešimą A. H. van der Weelas baigė taiklia pastaba, kad elektroninis formatai yra tik priemonė, suteikianti prieigą prie turinio.

Prof. C. Squires savo pranešime „Išlaisvinta knyga: ardymo ir tarpininkavimo žlugimas skaitmeniniame amžiuje“ aptarė leidybos situaciją anglosaksiškose valstybėse ir pristatė atliktą eksperimentinį tyrimą, kurio tikslas buvo išsiaiškinti, kaip leidyba

■ Atkelta iš 2 p.

reaguoja į technologijas. Tyrimui pasitelktas gerai žinomas Roberto Darntono knygos komunikacijos ciklo teorinis modelis pritaikytas Škotijos situacijai. Ši kaita profesores buvo apibūdinta kaip ardyo ir tarpininkavimo žlugimas.

Plenariniai pranešimai išryškino XXI a. leidybos bendrąsias problemas, kurių analizę atskirose šalyse tęsė Lietuvos ir užsienio svečiai. Visa tolesnė konferencijos programa susidėjo ir dviejų teminių blokų, padalijusių pranešimus į du knygos istorijos ir dabarties knygos kultūros situacijos analizės skyrius. Gausiausias buvo pastarasis, kuriame susitelkta į fundamentines ir šalityros problemas.

Dr. Danutė Zovienė iš leidėjo pozicijų atskleidė mažos leidyklos mažoje šalyje leidybos patirtis, kurios liudija, kad tik deramas valstybės dėmesys kultūrai yra vienintelis tokių leidyklų išgyvenimo rezultatas. Universitetinių leidyklų produkcijos sklaidos specifika Lietuvoje nagrinėjo Danguolė Usavičienė iš leidyklos „Edukologija“. Leidėjo požiūrį į privalomąjį egzempliorių atskleidė doc. Nijolė Blūdžiuvienė. Margarita Dautartienė nagrinėjo leidyklos raštų leidybos tendencijas. Iškeltas problematis klausimas: ar įmanoma raštų leidyba XXI amžiaus Lietuvoje? Iš konferencijos konteksto išsiskyrė pranešimas apie retą leidybos sritį – natas. Kauno technologijos universiteto prof. Darius Kučinskas pristatė natų leidybos situaciją Lietuvoje ir aptarė jos perspektyvas, atkreipdamas dėmesį, kad natų leidybos situacija Lietuvoje yra stabili, nors ji ir tužima apie 2 proc. rinkos. Dr. Arūnas Gudiničius ir Gintarė Nagytė atskleidė dabartinio knygynų Lietuvoje tinklo situaciją, pažymėdami, jog dabar veikiančių knygynų Lietuvoje užfiksuoti 207. Dr. Rasa Januševičienė kalbėjo apie skaitymo problematiką aklųjų bibliotekoje išryškindama naujų technologijų pritaikymo galimybes ir patirtis dirbant su Lietuvos silpnaregiais ir aklaisiais.

Dr. A. Gudiničius atliko skaitmeninių knygų lietuvių kalba pasiūlos analizę. Lietuvos gyventojai per dieną skaito vidutiniškai 23 min., todėl skaitmeninių knygų prieinamumas, populiarumas ir kaina yra vienos iš esminių tokios leidybos produkcijos problemų besikeičiančiame pasaulyje. Dr. Andrius Šuminas pristatė interaktyvių priemonių taikymo galimybes leidybos komunikacijoje. Doc. Marija Prokopčik su Vilniaus universiteto bibliotekos Restauravimo skyriaus vedėja Tatjana Timčenko gildeno skaitmeninių istorinių dokumentų rinkinių mokslinio aparato sudarymo galimybes.

Dr. Jolanta Mažylė apibūdino reklamos situaciją Lietuvos regionų periodinėje spaudoje. Pranešime ji aptarė reklamos turinį ir formą,

paminėjo keletą svarbiausių reklamos bruožų – įtaigų tekstą, raiškų jo apipavidalinimą, reklamos „veidą“, vietą leidinyje. Pranešėjos teigimu, knygos reklama populiarioje periodikoje nėra prioritetinga, tokios reklamos vieta dažniausiai būna leidinio pabaigoje kairėje pusėje esančiame puslapyje. Naujųjų medijų rūšį – tinklaraščius – analizavo Klaipėdos universiteto doc. Daiva Janavičienė. Savo pranešime ji aptarė tinklaraščio sąvoką, įvardijo jų tikslą, kūrėjo funkcijas, tinklaraščių klasifikaciją ir savybes. Pranešėja pabrėžė, kad tinklaraščio kūrėjas atlieka daug funkcijų: jis ne tik teksto autorius, redaktorius, tačiau ir leidėjas bei dizaineris, kitaip tariant, jis atsakingas už visą tinklaraštį ir jo apipavidalinimą. Dr. Andrius Gudauskas atskleidė naujųjų medijų subjektą iš kinematografinio mąstymo perspektyvos.

Geteborgo universiteto mokslininkė dr. K. Nilson perskaitė kolektyvinį pranešimą apie Švedijos skaitmeninių knygų poveikį mažųjų kalbų kultūrai. Apie skaitmeninės leidybos patirtis ir perspektyvas Kroatijoje kalbėjo Zadaros universiteto tyrėja dr. N. Tomašević ir dokt. I. Despot. Dr. J. Tyrkkö iš Tampere universiteto apžvelgė pirmą Estijos akademinės skaitmeninės serijos penkmetį. Dr. N. Tomašević iš Zadaros universiteto grįžo prie leidybos kaip kultūros ekonomikos ir kūrybinių industrijų analizės. Talino universiteto doc. A. Möldre, apžvelgdama Estijos leidybos tendencijas XX ir XXI amžių sandūroje, išryškino senųjų ir naujųjų medijų sąveiką. Lenkijos mokyklinių vadovėlių rinkos kaitą (1970–2012) situacijos analizę pristatė dr. E. Jablonska-Stefanowicz iš Vroclavo universiteto. Naujos grožinės literatūros leidybos tendencijas Latvijoje XX amžiaus devintame ir dešimtame dešimtmeciais išskyrė Latvijos nacionalinės bibliotekos atstovė dr. J. Dreimane. Suomų leidėjų, skaitmeninių knygų ir viešųjų bibliotekų situaciją apibūdino Tampere universiteto mokslininkas I. Mäkinenas. Estiškų knygų pasirinkimo kaitą aptarė Tartu universiteto atstovas I. Vaaro.

Knygos istorijos blokas dėl didesnio konferencijos dėmesio naujybei nebuvo itin gausus, bet reikšmingas. Gilintasi į Baltijos šalių patirtį. Prof. Aušra Navickienė savo pranešime grindė Jozefo Zawadzkiego (1781–1838) indėlį į leidybos verslo profesionalizaciją Lietuvoje. Prof. Domas Kaunas gilinosi į Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus pirmąsias leidybos patirtis, kurios jį subrandino kaip būsimąjį „Aušros“ leidėją. Prof. Remigijus Misiūnas pranešime siekė išvesti Lietuvos leidybos paraleles tarp 1918–1940 ir 1990–2012 m. laikotarpių, kurios preliminariai atskleidė, kad leidybos verslas Lietuvoje visada susidurdavo su panašiomis kultūros ir ekonomikos problemomis. Talino universiteto prof. T. Reimo analizavo XVIII a. leidybos verslą Taline. Suomijos leidybos patirtį

Tarptautinės konferencijos organizatoriai

pagal reklamai skiriamą plotą lygino penkis periodinius leidinius, išskyrė dažniausiai reklamą į spaudą keliančias / pateikiančias / reklamą spaudoje užsakančias įmones, iškelė užsakomųjų straipsnių problematiką regionų periodinėje spaudoje. Dokt. Asta Urbanavičiūtė savo pranešime „Knygų reklama Lietuvos populiariojoje periodikoje“ iškelė problemą, ar tokiuose leidiniuose reikalinga knygų reklama. Pranešėja

nuo XIX a. pr. iki šių dienų apžvelgė Suomijos mokslinių draugijų federacijos atstovė dr. J. Lilja. Profesines vertybes ir pelno siekimą Latvijos išveivų knygų leidyboje aptarė prof. V. Zanderas iš Latvijos universiteto.

Kviestiniai pranešėjai savo pranešimuose atvėrė naujos skaitmeninės knygos eros pradžia. Didžiųjų Europos kalbų ir mažųjų kalbų atstovai būsimas perspektyvas suvokia skirtingai. Pirmieji

LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJA

TECHNIKOS
MOKSLŲ SKYRIUS

**DĖL LMA TECHNIKOS MOKSLŲ SKYRIAUS IŠPLĖSTINIO
SUSIRINKIMO – DISKUSIJOS KIBERNETINIS SAUGUMAS**

Lapkričio 19 d. Lietuvos mokslų akademijoje organizuotame LMA Technikos mokslų skyriaus išplėstiniame susirinkime - diskusijoje KIBERNETINIS SAUGUMAS, be Lietuvos mokslų akademijos 27 narių, dalyvavo: LR Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas Artūras Paulauskas, šio komiteto biuro patarėja Agnė Silickienė, patarėja Modesta Zdanuskaitė, LR Ryšių reguliavimo tarnybos Tinklų ir informacijos saugumo departamento direktorius Rytis Rainys, Asociacijos INFOBALT prezidentas Vytautas Vitkauskas, LR Krašto apsaugos ministerijos atstovai Rimas Ališauskas ir vyriausiasis patarėjas kibernetinio saugumo klausimais Vytautas Butrimas, Lietuvos karo akademijos atstovas Kęstutis Iškamas, KTU ir LITNET atstovai Rimantas Kavoliūnas, Raimundas Tuminauskas ir Marius Urkis, taip pat Leonardas Marozas (VGTU), Valentinas Dubinas (Vilniaus technologijos ir dizaino kolegija), Vilius Benetis (BAIP/IRD CS/ISACA), Vytautas Didika (UAB „Santa Monica Networks“), Arvydas Žvirblis (UAB SMN); spaudos atstovai: Dovydas Pancerovas (Lietuvos Rytas), Gediminas Zemlickas (Mokslo Lietuva), Audronė Šimaitytė (Mokslas ir technika).

LMA Technikos mokslų skyriaus pirmininko prof. Gintauto Žintelio įžangos žodyje, prof. Laimučio Telksnio, prof. Gintauto Dzemydos, LR Ryšių reguliavimo tarnybos Tinklų ir informacijos saugumo departamento direktoriaus Ryčio Rainio, Asociacijos INFOBALT prezidento Vytauto Vitkausko pranešimuose buvo akcentuota, kad informacinių tinklų kibernetinio saugumo problema yra globali ir nepaprastai svarbi. Įsilaužimus į kitų šalių elektroninę erdvę skatina siekis išgauti paslaptis, pridaryti žalos ekonomikai ir finansams, pažeisti strateginius objektus, dezinformuoti visuomenę, pakenkti šalies prestižui.

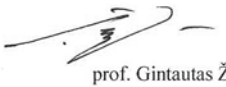
Diskusijos dalyviai teigė, kad Lietuvoje yra sukurtos organizacijos, kurioms patikėta rūpintis informacinių tinklų saugumu, tačiau jos veikia gana izoliuotai. Įsilaužimai registruojami, bet nematyti aktyvios jų prevencijos darbu. Būtina valstybės mastu atlikti išsamią pažeidimų analizę, nustatyti prioritetus, priimti kibernetinės saugos įstatymą, parengti atitinkamus specialistus, šviesti vartotojus kibernetinio saugumo klausimais.

Šiandien turime gerai išplėtotą šiuolaikinių ryšių ir informatikos infrastruktūrą Lietuvoje. Smarkiai didėjant apdorojamos informacijos srautui, jos įvairovei bei naudotojų skaičiui, kibernetinio saugumo klausimai tampa vis labiau gyvybiškai svarbius tiek valstybei, tiek ir tiesiogiai jos piliečiams.

Apibendrinant per diskusiją pareikštas pastabas ir teiktas rekomendacijas parengtas šio renginio siūlomas nutarimas.

NUTARIMAS

- Kibernetinio saugumo klausimus Lietuvoje kuruoja Lietuvos Respublikos Seimas ir įvairios valstybinės (Vidaus reikalų ministerija, Ryšių reguliavimo tarnyba) bei privačios struktūros (pvz., bankų, telekomunikacijų sektoriai). Veikia keli kompiuterinių incidentų reagavimo padaliniai. Konstatuota, kad yra nepakankamas kompiuterių saugumo klausimų sprendimo pasiskirstymas, apibrėžimas ir koordinavimas. Turi būti tinkamas valdymas pagal vertikalę.
- Lietuvoje realiai nėra kibernetinio saugumo koncepcijos. Ją reikia parengti nustatant esminius tikslus, priemones ir terminus. Jos bazėje turi būti kuriamas Lietuvos kibernetinio saugumo įstatymas, kurį turėtų svarstyti valstybės institucijos, akademinė visuomenė ir privatus sektorius.
- Būtina organizuoti kibernetinio saugumo specialistų rengimą Lietuvoje. Tam tikslui reikia valstybinio užsakymo. Šios srities specialistų rengimą reikia pradėti nuo dėsytųjų kvalifikacijos kėlimo atitinkamuose užsienio mokymo centruose, toliau – rengti naujas studijų programas ar specializacijas. Procesui pagreitinti reikia formuoti studentų grupę(es) ir siūsti mokytis užsienyje. Tam turėtų būti specialus finansavimas su besimokančiųjų įsipareigojimu dirbti numatytą laikotarpį Lietuvoje.
- Tikslinga įkurti kibernetinio saugumo mokslinio tyrimo laboratoriją.
- Skatinti mokslo tiriamuosius projektus, kuriuose jungtinės Lietuvos mokslininkų grupės specializuotųsi interneto tinklų veiklos saugumo ir patikimumo tyrimuose. Tyrimų rezultatai turi nustatyti kritines infrastruktūras ir įvertinti jų saugumą bei patikimumą, o tyrimų rezultatai turėtų būti orientyras institucijoms organizuojant nacionalinę kibernetinę saugą. Dėl tinklų konvergencijos, tokios grupės turėtų bendradarbiauti su privačiu sektoriumi, Lietuvos ir Europos Sąjungos universitetais, atliekančiais giminingus tyrimus.
- Sutelkti viešojo ir privataus sektorių galimybes kibernetiniam saugumui stiprinti.
- Ištirti galimybę įdiegti Lietuvoje technologiškai saugią kompiuterinę platformą, apimančią specialiu kompiuterių ir šių kompiuterių tinklų architektūrą bei ryšio kanalų (balso ir duomenų) šifravimo, sertifikato bei raktų valdymo technologijas.

Pirmininkas

prof. Gintautas Žintelis

su didelėmis viltimis žvelgia į skaitmeninės knygos ateitį, antrieji, jausdami vis mažėjančią rinką, neturi argumentų, kurie leistų tikėtis geresnių perspektyvų, bet tik problemos analizė yra vienintelis tolesnių sprendimų raktas. Baigiamoje konferencijos diskusijoje pranešėjai diskutavo apie konferencijos svarbą ir naudą, aptarė aktualią leidybos problematiką, apibendrinant atliktus tyrimus. Yra vilties, kad pranešėjai savo išsakytas

įžvalgas subrandins ir išdėstys naujose „Knygotyros“ mokslo darbų publikacijose. Konferencijos rengėjai tikisi, kad pranešimuose gvildytos diskusinės temos paskatins tolesnius tyrimus. Pažymėtina, kad konferencija sulaukė ne tik komunikacijos ir informacijos mokslų atstovų susidomėjimo. Joje aktyviai dalyvavo ir leidybos sektoriuje dirbantys specialistai.

KALBOS BARAI

RYŽTINGAI PERKERTAMI KALBOS GORDIJO MAZGAI

Arnoldas PIROČKINAS

Perskaičius ir vieną, ir antrą sykį Giedriaus Subačiaus straipsnį „Kalbos klaidų didybė“ (Kultūros barai, 2012, Nr. 10, p. 2–10), apima bejėgiškumo jausmas: negali apsispręsti, nuo kurio galo pradėti dėstyti savo įspūdžius, kuriuos sukėlė neabejotinai provokuojantys rašinio teiginiai. Parašyta su pavydėtiniu užmoju vienu kirčiu išspręsti antrą šimtą metų varginančias lietuvių bendrinės kalbos problemas, kurias mūsų visuomenei primetę preskriptyvistai. Mūsų tarptautinių žodžių žodynuose prašom šio žodžio neieškoti – jis dar tik bus įrašytas. Preskriptyvistais moderniosios kalbotyros atstovai vadina tuos kalbininkus ir nekalbininkus, kurie ypač rūpinasi bendrinės kalbos normomis – jų taisyklių pagrindimu ir įtvirtinimu vartosenoje. Lietuvių preskriptyvizmo pradininkas ir atkakliausias skleidėjas buvęs Jonas Jablonskis. Jam dažnas preskriptyvistų kritikas primeta ir visas bendrinės kalbos norminimo tiek tikras, tiek tariamas nesėkmes.

Giedriaus Subačiaus straipsnyje Jablonskis neminimas, bet visas rašinio patosas nukreiptas prieš jablonskinę bendrinės kalbos reguliavimo tradiciją. Šiai tradicijai diskredituoti autorius pasirinko taikinti 1997 m. gruodžio 13 d. valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimu Nr. 68 patvirtintą „Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą“ (žr. Lietuvių kalbos

komisijos nutarimai: 1977–1998. – 3-iasis patais. ir papild. leidimas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 1998. – P. 123–176).

Kaip ir daugelis kolektyviškai sukurtų dokumentų, šis VLKK sudarytas ir aprobuotas kalbos klaidų sąrašas neišvengė tam tikrų trūkumų, neapdairių formulavimų. G. Subačius, kiek aptaręs Loretos Vaicekauskienės pastabas dėl šio sąrašo netikslumų, didžiąją savo straipsnio dalį skiria VLKK posėdžiuose vykusioms diskusijoms ir nuomonių pasiskirstymui, kai reikėdavo spręsti, kokį žodį, junginį ar sintaksinę konstrukciją įtraukti į didžiųjų klaidų sąrašą, o kokius dalykus palikti be įvertinimo. Nuomonės, kurios priešingos į sąrašą įdėtiems dalykams, autoriui rodosi esančios svarus argumentas neigiamai apie juos atsiliepti pačiam. Į akis krinta ginčai dėl žodžio *rėdyti* (žinoma, ir dėl *apredas, parėdas*). Šis skolinys komisijos posėdžiuose gretintas su senu skoliniu *muilas*. Kai kam iš komisijos narių rodėsi, jog jeigu netaisomas *muilas*, tai dėl senumo netaisytinas *nė rėdyti*. G. Subačius, pritardamas tokiam gretinimui, iš tų ginčų daro išvadą: „Jei neverta drausti *muilo*, gal galime pasilaikyti ir *rėdyti*?“ (p. 5). Mūsų autorius toliau samprotauja: „Jei metų metais kalbininkai negali žodžio nukauti, tai gal reikia jį priimti iš savo gertas kaip *muilą*?“ Atrodo, sekdamas viduramžių valdovų pavyzdžiu, kai šie atvestam į kartuves nusikaltėliui, mostelėję no-

sinaite, dovanodavo gyvybę, panašią malonę norėtų padaryti ir skoliniui (beje, ne tokiame senam) iš vokiečių kalbos *biskis* arba *biškis*, o gal ir visiems sąrašo pasmerktiems skolinims.

Žodžių *muilas* ir *rėdyti* vertės sutapatinimas tuo pagrindu, kad jie abu lygiai seni, rodo komisijos narius ir G. Subačių išleidus iš akių, kaip 1892 m. jaunas, bepradedas kalbos tvarkybą Jablonskis „Varpo“ laikraštyje plačiai nagrinėjo, kodėl lietuvių kalbai netinka žodžiai *rėdas, parėdkas, rėdyti, rėdytojas, rėdyba; rėdikas, rėdytė; urėdas, urėdininkas*. Tada lyg tarp kitko jo buvo pasakyta iš tikrųjų principinė nuostata, leidžianti deramai vertinti iš kitų kalbų į lietuvių kalbą atėjusius (ir ateisiančius!) žodžius: „Apsieiti be šių žodžių galime ir privalome“ (JR, t. 4, 1935, p. 16). Jam visai nerūpėjo tų žodžių amžius ir paplitimas. Pagrindinis dalykas – „apsieiti... galime“, t. y. turime savų žodžių ar įmanoma lengvai juos pakeisti tinkamais naujadarais. Tada ir privaloma juos keisti. Į žodį *muilas* nesikėsinta, nes neturėta kuo jo pakeisti. Nei Jablonskis, nei kiti preskriptyvistai nėra smerkę ir daugiau nepakeičiamų skolinių su dvibalsiu *ui*, kuris rodo, kad beveik visi šie žodžiai pasiskolinti dar tada, kai patys slavai juos tarė su *ui* (gerokai vėliau jis virto keituoju *y*): *builis, kuilyš, muitas, puikus, smuikas*. Tačiau skoliniai *tuinas* (tvoros statinis, statinininkas, „štakietas“) ir *buinus* (jo *ui* iš slavų *uj*), lengvai pakeičiamas lie-

tuviškais žodžiais *riebus, vešlus*, neįsileisti į bendrinę kalbą. *Smuikas* turėjo ne mažiau seną konkurentą – *skripką* (pavartotas jau 1590 m. Jono Bretkūno „Biblijos“ vertime). Kas dėl to kaltas? Jablonskis nėra jo taisytes.

Skolinių likimas mūsų bendrinėje kalboje daugeliu atvejų priklausė ne nuo vieno žmogaus, nors jis būtų buvęs ir labai įtakingas. Versti jam vienam visas kalbos tvarkybos nesėkmes būtų nesąžininga. Jaunosios kartos kalbininkams nederėtų skubėti kaltinti Jablonskį primetus savo nuomonę dėl kiekvieno kalbos dalyko – kad savo sprendimais buvęs labai kategoriškas ir vienpusiškas. Štai kaip jo tame pačiame „Varpo“ straipsnyje atsiliepta apie G. Subačiaus minimą žodį *gaspadorius*. Nurodęs, jog Pakuršėje girdėjęs žodį *šeimininkas*, jis pasiūlo: „Šitas žodis reikėtų, pagal mano nuomonę, taip pat priimti į raštų žodyną vietoj paprasto „gaspadoriaus“ (p. 18). Atkreiptinas dėmesys, kad siūloma priimti „į raštų žodyną“. Ryžtingiau šis žodis taisytas 1894 m.

Savo amžiaus pabaigoje, atrodo, Jablonskio pasidaryta gana atlaidaus paplitusiems skolinims, kuriuos vėliau mūsų kalbos normintojai ėmė griežčiau smerkti. Antai 1928 m. straipsniu „Mūsų kalbos žodynelio dalykai“ atsiliepdamas į Viktoro Kamantausko rekomendacijas, tarp kurių buvo ir griežtokas siūlymas vengti žodžio *boti*, „diktatoriškasis“ Jablonskis taip rašė: „Kad žodį *boti* (*paboti*) turi visur atstoti

toliau raštuose [vėl raštuose! – A. P.] žodžiai *žiūrėti, paisyti*, to lig šiol nežinojau. Kur reikiant pats aš tą žodį (*boti*) vartosiu kaip vartojęs; radęs jį kame kito žmogaus tekste, rodos, netaisau žodžiais *žiūrėti, paisyti*“ (JR, t. 5, 1936, p. 182).

Čia pat, skyrelio antrojeje pastraipoje, Jablonskis lyg ir stojo ginti nuo visiško pasmerkimo priešdėlio *da-*: „Pats aš priešdėlio *da-* veiksmažodžiams savo raštų kalboje neturiu, raštuose vėrciuosi be jo, bet sakyti, kad to priešdėlio vietoje visur ar beveik visur turi tiktai priešdėlis *pri-*, vis dėlto nedirščiau.“

Labai gaila, kad besveikatis kalbininkas nepaaiškino, kokiais atvejais jis vartotų dabar visuose žodynuose neigiamai vertinamą *boti* ir niekieno neginamus veiksmažodžius su priešdėliu *da-*.

Pagalina kas, jei ne Jablonskis, pirmasis ryžtingai ėmė protestuoti prieš beatodairišką Antano Vireliūno ir iš dalies Stasio Dabušio vartytą bendrinės kalbos valymą nuo skolinių. Juk 1925 m. pradžioje „Lietuvos“ dienraštyje išspausdintas, kaip buvo prašęs, Rygiškių Jono slapyvardžiu pasirašytas straipsnis „Naujieji mūsų terminai“ iš esmės sustabdė išibėgėjusių seniai vartojamų tarptautinių terminų keitimą keičiausiaisiais naujadarais. Nuostabus dalykas: Kazimieras Būga, kuris dar buvo spėjęs patirti šį „tvaną“, bet ne puse žodžio jam neprieštaravo (net pats žodžiui *istorija* pakeisti sugalvojo *būtovę*), mūsų kalbos istorikų

KALBA – SAVASTIS, BET PATOGIAUSIA – (SAVI)APGAULĖ

Marija Liudvika DRAZDAUSKIENĖ

Kai apie kalbą ir kultūrą rašo mokslininkai, šie ryšiai analizuojami ir aiškinami, nes yra įvairiausiai ir sudėtingi. Kultūringiems žmonėms tai savaime suprantama ir jų gerbiama. Šukuose kalba išpažinta, pripažinta ir išaukštinta, o kritika dėl paviršutiniškų šukių prilyginama šventvagystei. Atrodytų, kad visa visuomenė suinteresuota kalba, tad kalbai (ir kalboms) tik tarpti ir klestėti.

Viename tinklalapyje keletą metų buvo pateikiamas klausimas, kodėl net išsilavinę profesionalai (Lietuvoje) abejingi savo kalbai ir kalbėjimui, bet į tą klausimą niekas neatsiliepė. Siūlytųsi išvada, kad klausimas niekam neįdomus arba kad ir taip viskas aišku: juk viešai paprastai deklaruojama, kad kalba – itin svarbi žmogaus kultūrinės savivokos dalis, kad, pasak Kazimiero Būgos, „kalboje tauta pasisako kas esanti“. Bet kodėl tada visai nekreipiame dėmesio į tai, kaip kalbame tiek savo gimtąja, tiek išmokta svetimą kalbą?

Dabar Lietuvoje vyruoja perdėtai teigiama nuomonė apie anglų kaip užsienio (svetimos?) kalbos mokymąsi ir jos mokėjimo lygį: *jie* (t. y. studentai) *dabar išmoka kalbą* (ir be universiteto); *Aš laisvai* (suprask – gerai, puikiai) *kalbu angliškai* ir pan., bet kai pasiklausai tų „puikiai“ kalbančių, apima keistokas jausmas: žodžiai ir posakiai vartojami be elementarios nuovokos, kokiais kalbėjimo situacijai jie gali būti tinkami, o kokiai ne: be perstogės kartojama *Ok*, nesvarbu, su koku amžiaus ir padėties žmonėmis kalbama, kaip literatūrinės kalbos posakiai vartojami *She dissed J. L.* (Ji iškoliojo J. L.), *It sucked* (Užkniso), norėdami pasakyti *Nieko nepadarysi*

(Nothing to be done) sako *Nieko neišeis* (Nothing doing), *Blue in the face* (Prisibaigęs ir nieko nepasiekęs) išverčia *Liūdesys veide* ir t. t. Tai universitetų studentų ir absolventų kalbos perlai. Galima klausiti, kodėl taip yra: ar dėstytojai neišmoko, ar studentai nerodo nei noro, nei pastangų išmokti? Kažkas čia tikrai ne taip, nes išsilavinimo kokybė prastėja. Tokią nuomonę patvirtina ir Kauno technologijos universiteto gimnazijos direktoriaus Bronislovo Burgio nuomonė ir jo minimi faktai (Lietuvos žinios, Nr. 178, 2010-08-09, p. 1–2). Dėstytojai pasiguodžia „Kaip vanduo nuo žąsies“, o pašaliečiai net įsižeidę atšauka: „Visi dabar taip kalba! Kam jiems išsiskirti?“

Visi taip kalba, – štai ir atsakymas į klausimą, kurį tik ką išskėliau. Tiesa, kartais dar padejuojama, kad nerūpestingio plėpėjimo (kalbėjimo kaip pakliuvo) virusas sklinda iš interneto, kad bendravimas elektroniniuose tinkluose labai gadina kalbą. Tokia nuomonė, atrodo, yra visuotinė.

Internetu naudojuosi ir aš – skaitau ir rašau ir klaidų išvengiu, nes bendraudama stengiuosi atsižvelgti į pašnekėsio temą, turinį, pašnekovą. Bet studentams turiu įdomesnį pavyzdį. 2010 m. kovo 17 d. Tarptautinės anglų kalbos dėstytojų asociacijos Literatūros, žiniasklaidos ir kultūros studijų interesų grupės diskusijos koordinatore (literatūros doktorantė anglė) parašė tokį skelbimą: „This is the announcement and call for papers to the IATEFL Literature, media and Cultural Studies taking place in Slovakia. Please see further information below /.../“

Po poros valandų jos kolega reagavo tokia žinute: „Ar gali pasitaisyti rašybos klaidas: turi būti *ne papers to*, bet *papers*

for, vietoje *to*, žodyje *announcement* praleista raidė *n*, žodis *media* rašomas didžiąja *M*, turi būti *and*, o ne *dn*, praleidai žodį *Conference*. Jeigu skelbimo dar neišsiuntei, būk maloni... Spėju, kad jį rašėi tikrai skubėdama!!

Kuo geriausios sėkmės. D.“

Dar po valandos Davidas atsiuntė jai dar vieną žinutę: *OK you already did that!!!!* (Gerai! Jau padarei, ką reikia!!!!)

Taigi ne visi „taip“ kalba. Koordinatorė – jauna doktorantė, o jos kolega – anglų kalbos ir literatūros dėstytojas. Apibendrinant galima pasakyti, kad išsilavinę anglai tikrai kontroliuoja save kalbėdami gimtąja kalba, nes jaučia atsakomybę už tai, kaip privalo kalbėti išsilavinęs žmogus. Panašų atsakomybės jausmą turi ir amerikiečiai. Pagyvenę žmonės JAV ir ypač Anglijoje kalba labai korektiškai, bet esu patyrusi ir jaunos amerikietės nuostatą nekaltinti bet kaip. 1972 m. vasarą atvažiavusi pasimokyti lietuvių kalbos į VU, ji taip pasiaiškino: „Namuose aš kalbu nerūpestingai, bet kai atvažiavau į Europą, supratau, kad turiau galvoti, kaip išreikšti mintis. Kas gražiai kalbės angliškai, jei ne mes patys?“

Elektroninėje komunikacijoje irgi ne viskas leidžiama. Visi administruojami elektroniniai tinklai, tokie kaip ir Yahoogroups/LMCSSig..., kur vyko mano pacituota diskusija, diskusijos pradžioje visada paskelbia korektiškumo reikalavimą: „nevertoti šurkščių ir dalyvių bei koordinatorius įžeidžiančių žodžių, nešmeižti, neskatinti neapykantos... Šias nuostatas pažeidžiantys dalyviai gali būti be pareižimo pašalinti iš diskusijos“. Būna dar griežtesnių nuostatų. Esu liudininkė, kad tų nuostatų laikomasi griežtai. Ne, už rašybos klaidas iš diskusijos

nepašalina, bet jei nenori patirti gėdos, stengiesi jų nepadaryti. Mano minėtas pavyzdys liudija, kad išsilavinę anglai rašybos klaidų netoleruoja net elektroninėje komunikacijoje.

Skaitytųsi turiu perspėti, kad jie gali išgirsti ir kitokių minčių apie anglų kalbos vartoseną Anglijoje, pvz., „Štai neseniai teko girdėti mokslininką lituanistą su susižavėjimu žiniasklaidoje pasakojantį, kaip neformaliai vartojama kalba Didžiojoje Britanijoje. Anot jo, klounas per Karalienės jubiliejus renginį kreipėsi į ją neformaliai: „Kaip gyvenai, Liz?“ Bet tai klounas. Ir tai nereiškia, kad neturime savo kalbos kultūra rūpintis.“ (Savaitės pokalbis. Virginija Būdienė (Prezidentės Dalios Grybauskaitės patarėja mokslo, kultūros ir nevyriausybių organizacijų klausimais). Lietuvių kalba varžo tik tuos, kuriems trūksta minčių. // www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-11-08-savaite-pokalbis-virginija-budiene-lietuviu-kalba-varzo-tik-tuos-ka... (žiūrėta 2012 m. gruodžio 26 d.)

Malonu, kad taip kalba Prezidentės patarėja, t. y. žmogus, kuriam tenka bendrauti su daugeliu svarbius pareigas einančių ir aukštus postus užimančių asmenų ir kuris puikiai supranta, kad kalbėdamasis žodžius privalai pasirinkti atsižvelgdamas į adresatą (žmogų, į kurį kreipiesi) ir į pokalbio kontekstą. O štai patarėjos minimam lituanistui mokslininkui visa tai atrodo nesvarbu, nors nuo antikos yra žinomas perspėjimas *Cave quid dicis, quando et cui* (Apsvarsyk, ką sakai, kada ir kam), kurį amerikiečių lingvistas Delas Haimas (Dell Hymes) pakartoto XX a. viduryje, primindamas, kad ši taisyklė tebėra aktuali ir šiandien, jei rūpi kalbėjimo stilius ir apsiėjimas. Mokslininkas lituanistas,

matyt, ne ką tenutuokia apie Anglijos visuomenę ir anglosaksų kultūrą, o dar mažiau – apie tai, kada familiarios išraiškos priemonės yra savo vietoje, o kada ne. Litanistai dažnai niekinamai ir įžūliai pakalba apie Angliją ir anglų kalbą, o tai nelidija gilių žinių apie tą kalbą ir kultūrą.

Minėtas mokslininkas lituanistas Anglijai, žinoma, niekuo nepakenks. Ta šalis bus tokia, kokia buvusi, net neįlygintina su Lietuva, tik toks pasisakymas rodo, kad kalbantysis neturi jokio supratimo apie Anglijos visuomenę ir anglosaksų kultūrą, o puikiausių tos kultūros atstovų šis lituanistas niekad neišgirs. Lietuvoje toks pasisakymas rodo, kaip, išmetant habilituoto daktaro (arba mokslų daktaro) laipsnį, buvo išmesta humanitarinių mokslų kokybė, bet mes „tebesididžiuojame savimi“ ir esame „drąši šalis“.

Užsienio kalbų moksliniai tyrimai Lietuvoje nefinansuojami, ir nors jų dėstytojai, anglų kalbos greičiau pramokstama, negu iš tikrųjų puikiai išmokstama. Deja, ne ką geresni ir gimtosios kalbos reikalai. Apie tai galima perskaityti minėtame B. Burgio straipsnyje ir kituose periodiniuose leidiniuose. Raštingumo stoką mokytojai patvirtina ir pokalbiuose. Ar galima dėl to skųstis? Čia tiktų naujas epitetus: Lietuva – „įdomi šalis“, kurioje, anot angliškos idiomos, kartu su vandeniu iš dubens išpilamas ir kūdikis, o paskui pamatoma, kad mokiniai nevaldomi ir įžūlus, kad maža gerai apsisikaisčiusi, kad raštingumas prastas. Gi puikios nors vienos kalbos (gimtosios) žinios būtų pamatas svetimų kalbų studijoms ir humanitarinei kultūrai, turinčiai poveikio visose srityse.

Ilgus metus mokiniai analizavo ir

KALBOS BARAI

vaizduojamas buvęs kalbos tvarkybos liberalas, o Jablonskis – sustabarėjęs preskriptyvistas.

Jablonskis puikiai suvokė, kad bendrinei kalbai neteikiami skoliniai gali būti vartojami grožinėje ir publicistinėje kalboje stiliaus sumetimais. Reikėtų tam tikro straipsnio, kad galėtume išsamiai paaiškinti, kiek Jablonskis nagrinėjo kūrinių kalbą stiliaus požiūriu. Pats jis ne kartą yra pabrėžęs, kad jam stilius nerūpintis. Šiuo kartu, užkliudžius svetimybų (apskritai visų, ne tik leksikos) vartojimą grožinės literatūros kūrinių kalboje, vertėtų atkreipti dėmesį į gana neapibrėžtą pastabą, kurią Jablonskis padarė 1925 m., nagrinėdamas Vinco Krėvės „Skirgailos“ kalbą:

„Šiame veikalė, kažin kodel, išsina aikštėn ypačiai didelis autorias įpratinas reikišti savo mintis rusų literatūros posakiais, vietomis ir lenkiškais sakymais. Tuo savo įpratinu autorius šiuo tarp užkrečia ir visus „Skirgailos“ vokiečių, tiek lietuvių, tiek lenkų atstovus, tiek vokiečių kryžiuočius, išsinaiančius mums aikštėn šioje dramoje su savo kalbomis“ (JR, T. 4, p. 335).

Taigi Jablonskiui kliūva, kad visi veikėjai – ir lietuviai, ir lenkai, ir vokiečiai – savo kalboje vartoja rusiškus posakius. Kitaip sakant, stilistiškai jie suniveluoti.

Paties Jablonskio pastangos svetimybėmis charakterizuoti veikėjus matyti iš jo redaguotų Žemaitės kūrinių. Kad būtų įtikimiamas, paaimkime 1913 m. jo rūpesčiu, o J. ir P. Leonų lėšomis išleistą 2-ąją „Žemaitės raštų“ knygutę „Marti. Topylis“. Pirmajame apsakyme, „Marčioje“, tų bendrinei

kalbai nepriklausančių svetimžodžių gerokai mažiau. Dauguma jų vartojama kaimo bobelių ir Vingių kalboje, kaip antai: su tėvais *nabaštikais* (p. 18), į *svietkus* ėjo (18), visada *prilėgniai* (18), *pečius* (19), *maučiai* (21), *sletatorius* (22), *svietas* (24), *kvartą* sviesto (24), *po biesais* (25), *rasalą* (28). Pastebėtas vienas barbarizmas net autoriaus kalboje – *velytų* (25).

Apsakyme „Topylis“ vien trumpame Topylio pagyrūniškame pasakojime susimetusiems arklidėje sugėrovams „prifarširuota“ barbarizmų daugiau negu visoje „Marčioje“. Ypač neigiamai vaizduojamam personažui jų nepagalėta. Topylio kalbos dešimtyje eilučių randame šiuos: *prie kniazio*, *ant kartų*, *samavoras*, *ulevoti* (= *uliovoti*), *švočkos*, *pakajavosios*, *išsiredžiusios*, *durnius*, *mislyti* (p. 43).

Kai prieš akis išvardyti atvejai, galime drąsiai atmesti kaltinimą, jog Jablonskio, šio didžiausio preskriptyvisto, neturėta nuovokos, kaip vertinti į lietuvių kalbą atėję ir ateinantys iš kitų kalbų žodžiai.

G. Subačius kiek yra užsiminęs apie reikalą stilistiškai motyvuoti surašytus „Didžiųjų klaidų sąrašą“ žodžius. Iš tos užuominos galima spręsti, jog stoka laikytina aprašo trūkumu. Ar iš tikrųjų už tai galima priekaištauti šiam sąrašui?

VLKK sudarytas „Didžiųjų lietuvių kalbos klaidų sąrašas“ visai nekėlė sau tikslo apibūdinti svetimvardžių vartojimo stilistinių galimybių. Tuo juk nedaro nė „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“. Jame taip pat pateikiami ne visi bendrinėje kalboje nevartotini žodžiai, o tik aktualiausi. Jie aiškiai

įvertinami nuoroda *ntk.*: **akselis** (1) *ntk.* = *pjaustinys*; **ruimas** (1) *ntk.* = *ertmė*. 2. *patalpa*; **ruletas** (2) *ntk.* = *vytiotinis*; **smala** (4) *ntk.* = *derva*; **triumfalinis**, -ė, (1) *ntk.* = *triumfinis*.

Taigi nė DLKŽ nesivargina nurodyti tokių žodžių stilistinės vartosenos. Tad ar galima to reikalauti iš aptariamojo sąrašo? Viena galima tam sąrašui prikišti, kad jame praleista daug DLKŽ žodžių, kuriuos visai pagrįstai galėtume vadinti didžiosiomis kalbos klaidomis. Dabar lieka neaišku, ar žodyno „didžiosios klaidos“ tam sąrašui taip pat yra didžiosios klaidos. Kai DLKŽ nerandu žodžio *aiva*, aišku, kad jis nereikiamas bendrinei kalbai, bet kai sąraše nerandi žodžių *akselis*, *ruimas*, *ruletas* ar *smala*, tai ir nežinau jų statuso. Antra vertus, čia tikėtų priekaištauti ir DLKŽ laidoms, išėjusioms po šio sąrašo paskelbimo, kad per mažai atsižvelgė į „Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą“ nurodymus. Deja, šis trūkumas gerbiamajam straipsniui autoriui neužkliuvo.

Užtat straipsnyje pernelyg sulpsnoma dėl to, kad Valstybinės kalbos inspekcijos, remdamosi šiuo sąrašu, galinčios bausti už nurodytas didžiąsias klaidas asmenis ir organizacijas 300–1500 Lt bauda. Kartu, lyg gailėdamasis tų inspekcijų, jis pasišovė, panagrinęs dvi knygas, parodyti, kaip tai būsių sunku padaryti. Šiaip ar taip, žymus kalbininkas pripažįsta, kad tas galėjimas bausti jam „širpuliukus“ varinėjans.

Dėl ketinimo bausti nevalyvos kalbos autorius labai trumpai pasakytinos dvi mintys. Pirmą, būtų buvę įdomu iš straipsnio sužinoti, kiek dėl tų klaidų po šio sąrašo priėmimo buvo

nubausta asmenų ir institucijų. Antra, grasinimas baudomis – tai mūsų meto visuomenės nusiteikimo padaras. Juk jeigu tam tikras reikalavimas negrindžiamas grėsmingomis baudomis ar baismėmis, jo absoliučiai niekas nepaiso. Netgi baismės jau nepadedą: kiek nubaudžiama žmonių, nusikaltančių net iki dešimties kartų!

Šis nelemtas abejingumas visokioms baismėms ir įvairiausiems bauginimams baudomis duoda tam tikrą atsakymą į autoriaus klausimą, kodėl kalbininkams (žinoma, deskriptyvistams) tenka nesėkmingai „karta iš kartos perdavinėti tų koregavimų estafetę“, t. y. nepaliaujamai taisyti ištaisais dešimtmečiais genamus iš kalbos žodžius. Autoriui rodo, kad tai rodą kalbininkų „prognozių netikslumą ir taisyčių beviltskumą“. Reikalas kur kas sudėtingesnis. Reikėtų sutikti, kad net Jablonskis yra nenumatęs kurių ne kurių kalbos reiškinių raidos (pvz., kategoriškas reikalavimas vartoti trumpuosius dalyvius *rašqs*, *tylis*, kurių vieton ėmė brautis ilgosios formos *rašantis*, *tylintis*), bet tokie apsirikiimai vos vienas kitas iš gal kelių tūkstančių taisyčių. Jeigu G. Subačius būtų ėmęs iš esmės nagrinėti Jablonskio „nesėkmes“, tai būtų padaręs rimtą mokslinį darbą, turintį svarbos ir kalbos praktikai.

Deja, dabar jo paskubėta daryti iš visos neapdairios „Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo“ kritikos išvadą, kuri varinėja ne kokius širpuliukus, bet verčia dairytis, kur čia po ranka turėti nitroglicerino tablete. Jautresnį skaitytoją jo beapeliacis sprendimas tiesiog pritenkia. Štai jis:

„Šiandien, praėjus vos dviem dešimtmečiams, atslūgus nerimui ir panikai, Sąrašas pats ima atrodyti kaip didžioji kalbininkų klaida <...>.

Apskritai tą „didžiųjų kalbos klaidų sąrašą“ perkelti į tikrąją istoriją visai nėra sunku – tiesiog kviesčiau kolegas valstybinės lietuvių kalbos komisijos narius [toliau išvardijama 17 narių] nutarimą Nr. 68 „Didžiųjų lietuvių kalbos klaidų sąrašas“ paskelbti *negaliojančiu* [kursyvas G. Subačiaus – aut. past]. Viso labo pakaks 9 balsų „už“, – drąsina komisiją mūsų kalbininkas.

Ką pasakysi dėl tokio pasiūlymo? Jeigu atsirastų tie devyni paprotinti komisijos nariai, kurie, paveikti autoritetingo lietuvių kalbos specialisto, vis dėlto priimtų nutarimą, kad klaidų sąrašas skelbiamas negaliojantis, tai toks nutarimas būtų nežmoniškas, antihumaniškas. Ne, ne, antihumaniškas ne lietuvių kalbos atžvilgiu. Juk lietuvių kalba gyvuotų ir toliau, nepaisant to, kad būtų nubraukta visa 120 metų tvarkybė ir būtų grąžinta į pirmą pradę padėtį, kai ji buvo apibūdinama kaip „cygański język“. Mūsų „vakarietinė“ jos ir tokios vargu ar skubėtų išsižadėti. Jiems dar būtų, kad ir lopiniuota, apsiurusi, vis dėlto brangi, nors ir ne tokia brangi kaip anglų kalba.

Nutarimas būtų negailestingai žiaurus tiems vis retėjantiems preskriptyvistams: išvarytų juos iš krautuvėlės, o į „vakarietinė“ *kromelį*, būdami apakinti Jablonskio spindesio, nerastų durų. Kur jiems praleisti savo diengalystę? Tai jeigu Giedrius Subačius turi bent lašelį gailėsčio, tegul atšaukia savo pasiūlymą. ■

beveik neskaitė. Dabar niekas mokykloje nesimoko mintinai. Net darželinukai nemoka pačių skambiausių vaikiškų lietuviškų eilėraščių. Kokio raštingumo galime tikėtis, kai išreformuotas mokyimo turinys?

Jau keletas metų, kai pasaulyje girdėti nerimas dėl žlungančių humanitarinių mokslų, dažniausiai dėl to, kad trūksta pinigų. Publikacija humanitarinių mokslų vertės klausimais, Deivido Bruksio (David Brooks) straipsnis vertimas „Kaip susidraugauti su „didžiuoju žvėrimi“, buvo skelbtas ir „Lietuvos žiniose“ (Nr. 175, 2010-08-05, p. 7). Bet ne visi viską išmeta. Mat ne visi mano, kad reforma ar inovacijos turi vykti išmėtant pagrindus.

Mokymo procese yra principinių dalykų, kurių pakeisti neįmanoma, bet ypač genialūs daug ko atsisako be jokio pamato kai kuriuos dalykus siedami su politika. Mokymas vyksta nuo mažo ir elementaraus einant prie didelio. Jokiam mokiniui nepaaiškinti jokio dalyko nepradėdamas nuo paprastų elementų ir tik nuosekliai judėdamas prie sudėtingesnių. Atvirakštis procesas įmanomas tik pačiame aukščiausio lygmenyje – studijuojant logikos, kalbos filosofijos ir stiliaus, kalbos ir literatūros mokslus. Niekas jokioje politinėje sistemoje šito ir nesistengė apversti, nebent tik dabar, kai reformos vardu viskas sumaišoma ir ėmusis reguliuoti pasiklystama. Blaškyti gali ir nereikalingi akcentai ar detalės, bet tai – dažniausios klaidos novatorių, kurie veikia be nuovokos, balanso ir harmonijos. Tokie veiksmai ypač pavojingi humanitariniuose moksluose, kuriems būdingi harmonijos principai. Kitas kertinis principas yra įsiminimas: išmoksi – tai įsiminti kokių nors būdu. Dabar būdą dažniausiai leidžiama pasirinkti mokiniui. Bet dažniausiai girdimas pageidavimas pedagoginėje sumaištyje yra noras leisti metus mokykloje nesimokant, ignoruojant ne-

paruoštus namų darbus ir kovojant dėl mokinių dėmesio nesibaigiančia įvairove. Atsiliepiant į klasikų pasiūlymą stiprinti reikalavimus mokykloje, vienas vyras interneto komentaruose pareiškė: „Nekiškit to elitinio išsilavinimo mūsų vaikams. Vaikai ir taip pervargę.“ Tai yra protestas prieš reikalavimą **mokyti**. Nereikia ir aiškinti, ko galima tikėtis iš vaikų tarp tokių suaugusių. Mokytojai irgi priversti funkcionuoti kaip linksmintojai ir pagalbininkai, bet ne dėstytojai ir įtikti mokiniams, o ne atvirakščiai. Tai degradoja mokyklą.

Kalbant apie turinį, galima tik aiškinti. Pastebima, kad kalbos ir literatūros mokymas mokyklose pažeisto turinio, neturi tradicijos, o metodai dabar chaotiški ir chaotiškai taikomi. Kai emocinis intelektualinis įsigilinimas skaitant vyravo visuomenėje ir mokykloje, ir šeštajame dešimtmetyje vaikai mokyklose išmokdavo daugiau nei dabar ir gimdavo puikių autorių. Be jokios racionalizacijos mokytojas literatas reikalauoda, kad po vasaros atostogų mokiniai atsinešų perskaitytų knygų užrašus, visų knygų – poezijos ir prozos. Kas yra mėginęs užrašyti, apie ką rašoma kokiame nors lyriniame eilėraštyje ir apibendrinti nors vidutinio romano turinį, žino, kad tokie užrašai pakeičia visų vaiko sugebėjimų – mąstymo, lyginimo, atrinkimo, kalbos praktinių sugebėjimų ir raštingumo. Kas vedė tokius užrašus ne vienus metus, žino, kad ir apie literatūros kūrinių turinį, ir apie jų kompoziciją bei kalbą mokiniai išmokdavo gana nemažai be formalių analizių ir teorijų. Bet svarbiausia, kad tokie mokiniai geriausiai pasirengdavo klausytis ir suprasti ir literatūros teorijas, ir interpretacijas aukštesnėse klasėse, ir analizę aukštojoje mokykloje. Tai būdavo mokymasis nuo elementaraus ir paprasto judant prie sudėtingesnio. Tai būdavo ir mokymasis panirus į kūrinių protu ir jausmais. Pirmasis principas iš

metodikos niekur nedingo, o antrasis, formaliau pateiktas ir specializuotas, yra aptinkamas net dviejuose labai moderniuose kalbų mokymo metoduose dabar. (Tai būtų integruotas turinio ir kalbos mokymas, vadinamas CLIL, ir panardinimo metodas). Literatūra, be abejo, būdavo rekomenduojama pagal amžių. Visa tai išmesta ir užmiršta Lietuvos mokyklose.

Nepagražinant ir neidealizuojant reikia pasakyti, kad tada mokyti įsimenant vaikams buvo savaime suprantama, o mokykla nepriteklių ir netikrumo kontekste buvo natūraliai siejama su siekiu ir tobulėjimu. Šių sąlygų dabar nėra, o mokyklos padėtį dar labiau pablogina amžiaus pertekliai. Todėl mokytojai paversti linksmintojais. Bet mokyklos funkcijos ir siekiai neturėtų būti pažeisti. Tose visuomenėse, kuriose racionalūs sprendimai vadovauja žmonių veiklai, būna sprendžiančių labai pagrįstai ir sektinai. Grėsmė humanitariniams mokslams kilo jau senokai. Literatūros populiarumo sumažėjimas irgi ne naujiena. Nors ir labai nenorėtų lituanistai, vėl tenka pasiremti angliškų pavyzdžiu. Apie literatūros svarbą auklėjimo, mokymo ir net humaniško supratimo procesuose dabar yra parašyta ne viena knyga (galima paminėti: H. G. Widdowson. *Stylistics and the Teaching of Literature* – Longman, 1979; M. Midgley. *Science and Poetry* – Routledge, 2006). Nepaisant to, literatūra išgyveno išbandymų laikotarpį, kai buvo dvejoma daugiau ar mažiau literatūros reikia mokykloje, kaip mokyti literatūros. Tuo rūpinosi išmanantieji. Profesorius Henris G. Widdowsonas Anglijoje parengė knygą tvirtindamas, kad rašo tą knygą tik tam, „kad poezija išliktų mokyklų programose“. Tai buvo „Praktinė stilistika“ (*Practical Stylistics* – OUP, 1992). Autorius knygoje argumentuotai pagrindė mintį, kad poezija supažindina su virtualiai sukurtu pasauliu,

padeda pajusti, kas yra nukrypimas ir išsiskirstymas (divergence) bei surinkimas ir sutekėjimas (convergence). Šiame harmonizavimui artimame procese poezijos skaitytojas įgyja priklausomybės, o tolydžio pilietiškumo jausmą. Poezija ugdosi pilietiškumą, buvo viena H. Widdowsono išvadų.

Autorius taip pat iliustravo, kaip reikia vaikus vilioti į poeziją pradendant nuo paprastų ir elementarių antkapinių ketureilių ir baigiant klasikine poezija, neteigiant išankstinių nuostatų ir nerekomenduojant interpretacijos modelių. Jis rekomendavo skatinti vaikus skaityti įsigilinant, savo jėgomis suprasti kiekvieną eilėraščių tik savaip, skaityti net eilėraščius pagrįstus aliuzijomis remiantis tik savo paties išmanymu ir savaip pateikti eilėraščių mintį, kuri kiekvienam kitokia ir turi būti kitokia. Ši knyga skirta auklėti jauniausiems skaitytojams. H. Widdowsonas patarė leisti vaikams žaisti su poezija, perfrazuojant eilutes, praleidžiant kai kurias, papildant ir kitaip peržengiant kanonizuotą požiūrį į klasikinę poeziją. Jis siekė, kad vaikai taptų skaitytojais, ne raštingais ir abejingais žmonėmis, kurie visam laikui užverčia poezijos knygas baigę mokyklą.

Šis trumputis apibendrinimas neatspindi viso „Praktinės stilistikos“ turinio, bet pagrindinės taikomosios mintys paminėtos. H. G. Widdowsono knyga savo tikslą pasiekė. 2013 m. sausi teko skaityti internetinės diskusijos komentarą, kuriame anglė dėstytoja teigė, kad Anglijos vyriausybė patvirtino nuostatą, jog poezijos vaikai turi mokyti nuo penkerių metų. Jie turi augti apsupti poetinių žodžių. Tai gali nusileisti muzikiniams auklėjimui, padėti patriotinių ir estetinių jausmų kūrime ir, be abejo, raštingumui. Kadangi penktojo ir šeštojo dešimtmečio kartos Lietuvoje buvo labai prasmingai auklėjamos būtent poezija, kadangi,

kaip jau minėjau, literatūros mokymas buvo pagrįstas emociniu intelektualiniu įsigiliniu į kūrinių, angliškąją mokymo tradicija ir Widdowsono idėjų sėkme netenka abejoti. Ką gražesnio Lietuvos švietimo sistema galėtų sugalvoti, nebent tik galėtis, kad tiek daug jau sugriovė ir sunaikino klasikinę literatūros mokymo tradiciją.

Lietuvoje padaryta gana nemažai priešinga kryptimi – mintinai poezijos nemokoma, pataikaujama prasta kalba kalbantiems mokiniams, net „skatinant žargoną vartojimą mokykloje“, kaip yra sakiusi buvusi lietuvių kalbos komisijos pirmininkė. Kyla pagrįstas lokalinis klausimas: ko siekiama tokia švietimo politika? Kam reikalinga mokykla, kuri net nesiekia išmokyti vaikų nors gražios literatūrinės gimtosios kalbos? Mokytojai pataikauja neišauklėtiems vaikams, politikai rinkėjams, ir auga nauja „drąsios“ šalies karta, kurios kalba ją ženklys labai prastai, nes kalbos žinių kokybė veikia domino principu. Tai, kas gera ir sudėtinga, visada galima supaprastinti, ir „niekas neišleidžiamas taip greitai kaip perteklius“. Universiteto išsilavinimas visada platesnis už siauros specialybės poreikius ir tuo skundžiasi tik primityvūs tinginiai; dėl jų pakeičiamos programos. Taigi gražios kalbos ir puikių žinių bodėtis nederėtų. Jeigu manoma, kad švietimui ir valstybės valdymui reikalingus žmones parengs vienas licejus ir vienas universitetas, gal tokių žmonių ir užteks, tik kai kurie iš jų užuot mokėsi stengiasi tapti žinomais buvudami kur tik pasiekia remdamiesi reklamos principais. O kuo bus kiti, kurių mokykla net literatūrinės kalbos neišmoko? Pilka mase, kurią lengva valdyti arba išvaryti? Galbūt tai atsitiktinė nuolatinės kaitos prasmė, o galbūt vienas niekingiausių politinių motyvų. Sveikinu Lietuvą! ■

VLADAS VITKAUSKAS: „Gyvendamas sniego

■ Atkelta iš 1 p.

aklasis, vienakojis neįgalusis, amerikietis paauglys, aštuoniasdešimtmetis japonas – siekis nustebinti ir patekti į Gineso rekordų knygą virto manija. Alpinizmas iš sporto ir gyvenimo būdo virto neregėto masto verslu, užmokėk 50 tūkst. dolerių ir šerpai tave „užkels“ kad ir ant pasaulio stogo, kuo ir naudojasi kai kurie nuotykių ištroškę ar plūstelėjusio adrenalino porciją kraujyje norintys pajusti milijonieriai. Nesveikas rekordų vaikymasis dezorganizuoja nemažos dalies Nepalo gyventojų įprastą gyvenimo būdą ir santykį su kalnais. Kalnų dievybės ir dvasios tyliai aimanuoja, tik nedaug kas jas nori girdėti. Iš 14 aukščiausių pasaulio viršukalnių net aštuonios yra Nepalo teritorijoje, šalis iš kalnų turizmo ir alpinizmo pelnosi nemažai nacionalinių pajamų, su tuo tenka skaitytis ekologinėms ir alpinizmo tarnyboms bei valstybės institucijoms.

Gegužės 7 d. Vladui Vitkauskui sukako 60 metų, bet tai buvo bene didesnė šventė jo bičiuliams ir bendražygams, o ne pačiam jubiliatui, kuris

Su visų laikų alpinizmo legenda Reinholdu Mesneriu Vladas Vitkauskas Nepalo sostinėje Katmandu gyveno tame pačiame „Yak and Yeti“ viešbutyje

Nuotrauka iš Vlado Vitkausko albumo

nesį paminėjo pirmojo įkoptimo į Everestą šešiasdešimties metų sukaktį.

Vladas Vitkauskas. Edmundo Hilario ir Tenzingo Norgajaus įkoptimas į aukščiausią pasaulio kalną reikšmingas dar ir tuo, kad į Everestą jie užkopė mano mamos gimimo dieną – gegužės 29-ąją, suprantama, metai nesutampa. Man likimas lėmė gimti tais pačiais įkoptimo metais ir mėnesį – 1953-iaisiais, tik gegužės 7 dieną. Nepalo sostinėje Katmandu, sėdėdamas nacionalinio stadiono garbės tribūnoje šalia tos valstybės premjero ir ministro, tas didžiulis tarptautinio masto iškilmes vertinau ir kaip savo mamos gimimo dienos įprasminimą.

ML. *Džiugūs įvykiai, bet kartu šie 2013-ieji ir tragiški Lietuvos alpinizmo judėjimui. Nuo teroristų rankos Šiaurės Pakistano Himalajų rajone bazinėje stovykloje žuvo lietuvis alpinistas Ernestas Markšaitis. Du Lietuvos alpinistai žuvo praėjusią žiemą Prancūzijos Alpėse. Taigi mūsų pašnekesys įgauna kartu ir dramatišką pobūdį. Žmonijos kelias vis aukštesnėms viršukalnėms siejasi ir su netektimis.*

V. Vitkauskas. Galima vadinti netektimis, nes gyvenime jos neišvengiamos. Nenorėčiau, kad būtų perdėti vien alpinistus tykantis pavojai. Pažvelkime į informacinius skydus didžiuosiuose mūsų keliuose, kur pateikiami žuvusiųjų ir sužeistųjų autoįvykiuose skaičiai. Ernestas Markšaitis bazinėje stovykloje pateko į žudynes, į kurias galėjo patekti bet kas iš alpinistų, to numatyti neįmanoma. Bet kai nelaimė įvyksta kopimo

² Tadas Kosciuška gimė 1746 m. Kasavos miestelyje Bresto apylinkėse. Tuo metu tai buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija. JAV nepriklausomybės karo didvyris generolas Tadas Kosciuška visada laikė save lietuviu, Lietuvą vadino savo tėvyne. Ar šiandieniniai tėvynainiai jį tokiu laiku – kitas klausimas. – G. Z. komentaras.

³ Elbrusas stūkso ties Europos ir Azijos riba, tarp Rusijos ir Gruzijos, todėl kai kurie geografai nesutinka šios viršukalnės priskirti Europai. Jie aukščiausios Senojo žemyno viršukalnės pirmenybę skiria Alpėse, Prancūzijoje, stūksančiam Monblanui – 4810 m aukščio. – G. Z. pastaba.

Edmundas Hilaris (Hillary) iš Naujosios Zelandijos ir nepalietis Tenzingas Norgajus (Tenzing Norgay) – pirmieji įkopė į Everestą

asmeninių sukačių nesureikšmina. O štai įkopto į Everestą 20-metį Vladas su bendraminčiais paminėjo organizavęs šventę „Mūsų Everestas“ aukščiausioje Lietuvos vietoje, ant Aukštėjo kalno (293,84 m), senovės baltų aukščiausiosios dievybės vardu pavadinto ir dunksančio netoli Juozapinės kaimo Vilniaus rajone. Dabar ten sutvarkyta apžvalgos aikštelė, pastatytas bokštas, į kurį užlipusieji gali pasijusti pabuvojo 300 m aukštyje virš jūros lygio. Ne Himalajai, bet pakylėtumą galima patirti, pagaliau kiekviena šalis didžiujasi savo simboliais.

Į Lietuvos simbolių sąrašą, jeigu toks būtų sudarytas, drąsiai galėtume įtraukti visų žemynų aukščiausias viršukalnes, į kurias 1993–1996 m. įkopė ir Lietuvos trispalvę išskleidė Vladas Vitkauskas. Azijoje tai Everestas (8848 m), Australijoje – mūsų tėvynainio² Tado Kosciuškos vardu pavadintoji viršukalnė (angl. Mount Kosciuszko, 2228 m), Šiaurės Amerikoje – Makinlis (McKinley), dar kitaip vadinamas Denaliu (Denali, 6194 m), Pietų Amerikoje – Akonkagva (isp. Aconcagua, 6959 m), Afrikoje – Kilimandžaras (5896 m), Antarktidoje – Vinsonas (4897 m), o Europoje – Elbrusas³ (5642 m) Kaukazo kalnuose. Ko gero, niekas iš alpinistų pasaulyje nėra taip prasmingai pagerbęs savosios nepriklausomybę atgavusios valstybės, kaip tą padarė lietuvis žemaitis Vladas Vitkauskas.

Šioje publikacijoje norėdami pagerbti mūsų Aukštėją, aukščiausiu Lietuvos kalnu vadinamą kalvą, pastebėsimė, kurias Europos valstybes lenkiame pagal rekordinį kalvos aukštį. Vatikano valstybės aukščiausia – Vatikano kalva – stiepiasi į 76 m aukštį, Monako kalva rekordininkė (be pavadavimo) iškilusi 140 m, Danijos – Yding Skovhøj nepilni 173 m, o Maltos čempionė – Dingli Cliffs turi 253 m. Esame garbingoje penktoje vietoje nuo pabaigos, taigi ne paskutiniai. Kaimyninės šalys turi aukštesnes kalvas: Latvijos – Gaiziņkalns 312 m, Estijos – Suur Munamägi 318 m, Baltarusijos – Dzeržinskaja 346 m, o Lenkijos – Rysy net 2499 m. Gal kokiam keistuoliui kils ūpas užkopti į visus žemiausius Europos valstybių kalnus? Kodėl gi ne idėja.

V. Vitkauskas nemažai nusipelnęs ir Lietuvos mokslo populiarinimui, 2002 m. organizavo kultūrinę mokslinę ekspediciją „Ignotui Domeikai – 200“ į Čilę ir Andų kalnus. Ekspedicijos metu

buvo sukurtas dokumentinis filmas „Ignoto Domeikos pėdomis, Čilė“.

Nederėtų pamiršti, kad V. Vitkauskas yra Lietuvos absoliutaus aukščio rekordo (10 064 m, 2006 m. lapkričio 27 d.), skrydžio nuotolio ir trukmės rekordų (2007 m. kovo 7 d.) karšto oro balionu dalyvis ir bendraautoris.

Daug kur prie jo pavardės tektų rašyti žodžius *pirmas, pirmą kartą* ir pan. Yra surengęs arti 60 fotografijų parodų, sukūręs keletą dokumentinių filmų. Daugybė puikių fotomenininkų iš įvairių pasaulio šalių fotografavo kopimus į Everestą, sukūrė tikrus fotografijos meno šedevrus, tačiau būtent mūsų Vladą Vitkauską aukščiausioji Nepalo valdžia pakvietė ne tik surengti savo fotografijų parodą šioje šalyje, bet ir dedikavo šį renginį pirmojo lietuvių įkopto į Everestą 20-mečiui. Tai didelė garbė ne tik pačiam V. Vitkauskui, bet ir mūsų tėvynei Lietuvai. Būtent tokių asmenybių balsais Lietuvos vardas

pasaulyje nuskamba prasmingiausiai.

Kaip visi atlikti žygiai, kelionės, padaryti darbai telpa į Vlado 60-ties gyvenimo metų mastelį tikriausiai negalėtų atsakyti nė vienas tų žygių ir darbų vertintojas. Tai, ko gero, ir yra didžiausias šios Žemės stebuklas – sutalpinti į Praamžiaus duotą laiko režį kelis gyvenimus. Vis dėlto kalbindami Vladą Vitkauską pamėginsime kai kuriuos svarbius dalykus pasiaiškinti.

Pirmiausia pats sau turiu atsakyti: ko aš ten einu?

Mokslo Lietuva. *Mielas Vladai, leisk pasveikinti su dviem reikšmingomis sukaktimis Tavo gyvenime – su šešiasdešimtmečiu ir įkopto į Everestą dvidešimtmečiu. Gal dar neatėjo visų žygių apibendrinimo metas, bet kai ką juk galime prisiminti ir aptarti. Tuo labiau, kad šiomet ne vien pasaulio alpinizmo brolija, bet ir visa žmonija gegužės mė-*

Ant Aukštėjo kalno Juozapinės geomorfologiniame draustinyje, pristatant tvarkymo darbus (2013 02 20)

Nuotrauka iš Vlado Vitkausko albumo

urve jaučiau ryšį su žmonija ir Amžinybe“

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Juozapinės kalno papėdėje pasodintas ažuoliukas primins Pakistano Himalajų rajone tragiškai žuvusį alpinistą Ernestą Markšaitį (2013 11 03)

metu, visada pradėdau galvoti: kodėl taip įvyko? Kadangi tai mūsų pačių pasirinkimas, tad rengiantis į kalnų žygį dar namuose pirmiausia pačiam sau reikia atsakyti: ko aš ten einu? Paskui neišvengiamai kyla ir kitų klausimų: ar gerai buvo pasiręngta, ar visi namų darbai atlikti, ar savo vietoje būta? Gal per anksti išsirengta, siekiant bet kokia kaina pasipuikuoti, pasirodyti prieš kitus, gal norėta savanaudiškai, to, kas mums nepriklausė, per anksti buvo?

Kai apie visa tai susimąstai, pamatai, kad beveik visos tos nelaimės kalnuose nėra tokios fatališkos, dauguma jų priklauso nuo mūsų pačių. Ernesto atvejis kitoks, jį galima pavadinti lemtimi ar kitokiu vardu. Tai buvo sąmoningos niekuo dėtų žmonių žudynės, taikiniu galėjo būti bet kas, atsidūręs tą akimirką toje vietoje. O kalnų nelaimės visada turi savo priežastis, kurias būtina išsiaiškinti ir nekartoti.

Žūtį suvokti kaip šviesią auką

ML. *Suprantu, kad net ir skaudžiausios nelaimės nėra visiškai beprasmiškos, jos įgyja gilią prasmę, jei apie tai susimąstai. Gali tapti ne tik alpinizmo brolijos, bet ir tautos, net žmonijos patirties dalele, didinančia ir mūsų išminties išteklius. Visa, kas turtina mūsų gyvenimo išmintimi, mažina beprasmybę. Bet tam pirmiausia kiekvienas pats sau turime kelti klausimus ir rasti atsakymus. Kalbu ne vien apie alpinizmą. Juk net ir Lietuvos pasienio darbuotojų tragiška žūtis Medininkų pasienio poste, kai 1991 m. liepos 31 d. juos užpuolė ypatingos paskirties būrio OMON smogikai iš Rygos, juk nėra mūsų tautai ir valstybei beprasmiškas.*

V. Vitkauskas. Svarbu, kad tai nebūtų suvokta tik kaip praradimas, o Medininkų tragedijos atveju būtų suvokta kaip šviesi aukta. Nebijau šios temos, nebandau kalbos nusukti į šalį, kai žurnalistai paklausia apie mano paties sūnaus netektį. Jie supranta šios temos opumą, tad kartais iš anksto atsiaklausia, ar galės užduoti tokią klausimą.

2010 m. Aukštuosiuose Tatruose Slovakijoje po sniego lavina žuvo Vaidotas. Tos dvi savaitės, per kurias teko rūpintis sūnaus palaiką pargabenimu, atsiveikimu ir išlydėjimu, man buvo ne vien baisi tragedija, bet ir šviesios

Vladas Vitkauskas ir Libertas Klimka apžvalgos bokšte ant Aukštėjo kalno

mano gyvenimo dienos. Skamba keistai? Tomis dienomis dariau tai, kas man buvo svarbiausia, ko neįmanoma buvo išvengti. Turėjau laiko apgalvoti sūnaus gyvenimą, prisiminiau gražų jo gyvenimą, nuostabių dalykus – iš tikrųjų galėjau tik pavydėti, kaip mano sūnus tuos jam skirtus 27 metus gyveno. Jo gyvenimas nebuvo beprasmiškas, o kiek žmogui skirta juk nėra vienas nežinome. Daug ką permąstyti privertė mano sūnaus likimas.

Jei prisimename Medininkų tragediją, tai labai svarbu išgyventi ir suvokti jos prasmę mūsų valstybei, mūsų tautai pojūtį, tuos tikėjimo ir atsakomybės dalykus, apie kuriuos kasdienybėje gal net nesusimąstome. Apie tai nenoriai rašoma masinės informacijos leidiniuose.

Mirties Evereste kaina

ML. *Šį spontanišką palyginimą pažadino Ernesto Markšaičio žūtis – viena tragedija tuoj pat prikėlė prisiminimus apie Medininkų aukas. Kartu prisimena-*

me Alpėse, Tatruose ir kituose kalnuose žuvusius Lietuvos alpinistus. Neišvengiamai kyla ir mastelio klausimas. Įprasta sakyti, kad mirtis visus sulygina – tik ar tikrai taip? Medininkų pasienio poste vyrai buvo savo darbo vietoje, vykdė tarnybines pareigas, todėl jų tragiška žūtis apgaubta ypatingos pagarbos, didvyriškumo aureole. To nepasakysi apie žuvusius automobilių avarijose ar kituose nelaiminguose atsitikimuose. Kas šiuo atveju yra alpinizmas? Sportas? Bet ar tik sportas? Ar šioje rizikingoje sporto šakoje neglūdi kur kas daugiau? Noras patirti tai, kas nepatirta, patikrinti savo fizinės ir dvasinės galios, gal net intuityvus siekis savyje pažadinti, atskleisti žmoniškumo išteklius, kurie rutiniame gyvenime gal ne visada atsiskleidžia? Tai klausimai, į kuriuos kiekvienas tikriausiai atsakytume savaip.

V. Vitkauskas. Be galo platus klausimai. Pirmiausia sutinku, kad kiekvienas žmogus skirtingai suvokia alpinizmo prasmę. Aišku, yra ir bendrų dalykų, apie kuriuos taip pat pasakysiu.

Skirtingais siekiais žmonės pradeda eiti į kalnus, ilgainiui tos paskatos – dėl ko žmogus eina – keičiasi. Taip ir man keitėsi. Dėl ko eini, ar ten ką atrandi, ar ko išmoksti, naujai supranti – kiekvienam savaip, nes tai asmeniniai dalykai.

Pagalčiau vienas dalykas palaipti Krymo uolytėmis – to ir alpinizmu nepavadinčiau, visados buvo vadinama laipiojimu. Alpėse taip pat yra kur pasivaikščioti kalnų takais. Pagalčiau kad ir į tą patį Monblaną, jeigu tave kaip veršiuką užvedė ir gyvą parvedė patyręs alpinistas, tai dar ne priežastis save vadinti tikru alpinistu. Juk ne pats įkopei.

Nepalo sostinėje Katmandu gegužės 29 d. po įkopo į Everestą deimantinio jubiliejaus iškilmių minėjimo Didžiosios Britanijos ambasadorius tą pačią dieną rinkiniams svečiams surengė atskirą priėmimą. Tas priėmimas vyko tarp rytinės programos Katmandu nacionaliniame stadione ir vakarinio priėmimo Nepalo buvusiuose karališkuose rūmuose. Britams tai labai reikšmingas įvykis, nes jie 30 metų dėjo didžiules pastangas pasiekti Everestą viršūnę. Tai štai tame priėmime pas

liautojas. Jis padarė tai, apie ką kiti galėjo tik svajoti.

Su R. Mesneriu radome bendros kalbos ir susibičiuliavome, daug kur mūsų nuomonės sutapo, taip pat ir apie dabartinius kopimus į Everestą. 99 proc. tų dabartinių kopimų drąsiai būtų galima pavadinti labai brangiu turizmu, už kurį mokama ligi 100 tūkst. dolerių. Viename seniai parašytame straipsnyje žurnalistė Roma Griniūtė teigė: „Mirtis Evereste kainuoja 65 tūkst. dolerių“. Vadinasi, tiek turtingas kopėjas sumoka už savo žygį ant pasaulio stogo. Tiesa, kartais dar užmoka ir savo gyvybę.

ML. *Užmoka savo gyvybės kainą, o ji doleriais neįvertinama.*

V. Vitkauskas. Taip, tačiau kodėl brangiausia kaina tenka mokėti? Todėl, kad žmogus nori to, kas jam nepriklauso. Kinta vertinimų mastelis, kai kalbame apie lietuvių trėmimus į Sibirą, ir kai dabar mūsų jaunimas veržiasi į tą patį Sibirą tvarkyti mūsų tautiečių kapų. Mano dukra Dalia su didžiausiu polėkiu vyko į „Misiją Sibiras“, bet kad patektų turėjo konkuruoti vos ne su šimtu norinčiųjų. Visa esmė – dėl ko ten važiuojame ar kopiname į kalnus.

Gyvenimo tuštynė veržiasi ir į Everestą

V. Vitkauskas. Geriausia, kai apie save kalbu, nes apie kitus kartais galiu prasitarti, kas daug kam gali nepatikti. Man siekis kopti į Everestą buvo profesionalus dalykas. Deja, viską teko daryti vienam, pradant nuo pačios kopimo minties užuomazgos ir baigiant laidavimo darbais. Turiu mintyje Nepalo moterų alpinisčių ekspedicijos vadovės Pasang Lhamu gelbėjimo peripetijas. Mane palaike ir gelbėjo kritiškais momentais tikėjimas. Teko tikėti ir iškentėti, nors žinau, kad kentėjimas – tai natūralus alpinizme dalykas, be kurio neįmanoma apsieiti. Visi tie bruzdėjimai, maišalynės, tušti dalykai suryja 80 proc. įdedamų pastangų, tikrajam alpinizmui geriausiai atveju lieka 20 proc. Kad tai ne krepšinio, ne futbolo aikštė – visi supranta, nes alpinizmas – pats ekstremaliausias sportas. Jo sunkumams įveikti man teko naudoti gal dešimtadalį fizinių, dvasinių ir kitų išteklių, o likusią dalį sudarė tikėjimas, sugebėjimas rasti išeitį iš sunkiausių aplinkybių. Daug ko buvo gyvenime.

ML. *Bet ar tai nebuvo pirmiausia savo paties sugebėjimų ir galimybių patikrinimas? Įveikimas to, kas atrodo visiškai neįmanoma? O iš to pasitikrinimo gimsta savivokos ir kitų naujų dalykų, tarsi asmenybės tapimo naujos pakopos.*

V. Vitkauskas. Tai jau labai daug. Jeigu į alpinizmą žvelgsime kaip į visavertę gavimą to, ką jis gali duoti, tai turėsime be galo platų spektrą: tai gali būti pažinti pasaulį ir save patį, ugdyti save įvairiomis prasmėmis, bet už visa tai gali tekti sumokėti aukščiausią kainą. Kalnuose sniego urve laukdamas, kada liausias siautus pūga, ir toliau galėsiu kopti, aš tarsi susiliedavau su kalnais, kartu jausdavau, tarsi šildyčiau visą pasaulį. Aš oloje patirdavau Dievo buvimą. Aš Dievuje ir Dievas manyje ir nereikia jokių tarpininkų. Gali grįžti į pradžią pradžią, ją pajusti, išgyventi ir suvokti, iš kur esi ir kas esi. Tada pagalvoji: o kaip aš gyvenau grįžęs iš kalnų? Pagalvojęs galiu ryžtis žmoniškiau gyventi ir sugrįžęs į savo įprastą

Absolūtus prioritetas Kosminiame fone (3)

Gunaras KAKARAS

Pradžia Nr. 19 ir 20.

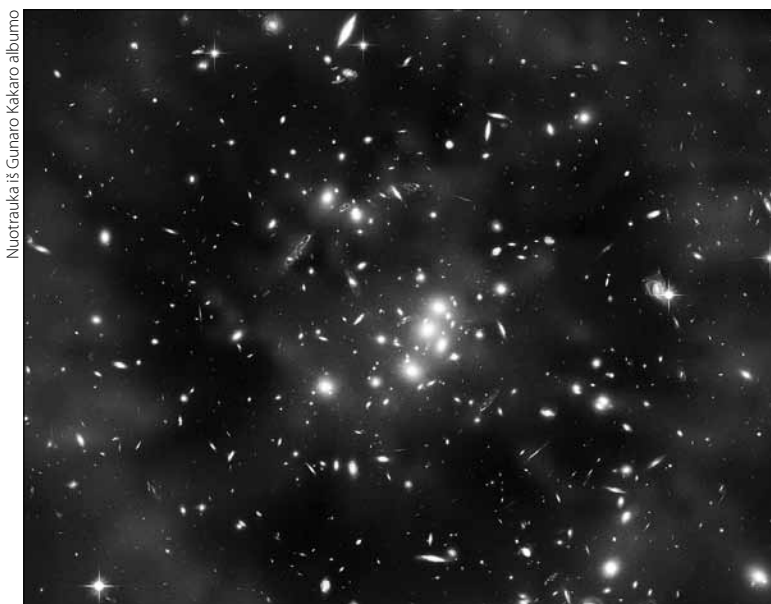
Nesiremiu niūriomis prognozėmis kaip neišvengiama ateities apokalipse. Tačiau šios prognozės inspiruoja klausimą: ar žmonija, kaip globali Žemės rutulio bendruomenė, rūpinasi savo ateitimi, išlikimu ar tik šios dienos teisėmis ir laisvėmis? Patikslinkime – ar yra globalių tarptautinių institucijų, kurios nagrinėtų skirtingus futurologinius žmonijos vystymosi modelius, akcentuotų jų teigiamas ir ypač neigiamas puses, lygintų juos, išryškintų tuos vystymosi faktorius, kurie neišvengiamai vestų prie pražūtingų katastrofų ir visa tai būtų teikiama analizuoti visuomenei? Atskirų mokslininkų, filosofų, futurologų darbų ir minčių pakankamai daug, bet paprastai jie lieka mokslinių darbų foliantuose, o sensacijas žvejojantių žurnalistų į bulvarinius leidinius išmetami fragmentai nesukelia visuomenės susidomėjimo, tuo tarpu politikai, verslininkai, bankininkai ir karinės pramonės atstovai tokias mintis ir problemas visiškai ignoruoja.

Sutinku, kad skirtingus žmonijos vystymosi kelius sumodeliuoti labai sudėtinga, tačiau globalios Žemės civilizacijos ateities vystymosi galimybių skirtumai, jų teigiamos ir neigiamos tendencijos vis dar netapo svarstyta žmonijos problema. Visos žmonijos pajėgos ir resursai šiandien naudojami didinti teigiamas (gal tariamai teigiamas?) vystymosi tendencijų pajėgumus – šiandienos Žemės civilizacija gyvena kaip voverė smarkiai besisukančiame gamybos-reklamos-vartojimo-turėjimo rate, itin stengdamasi, kad tas ratas kuo greičiau sukūptų. Ir tos pastangos duoda rezultatų – tas ratas sukasi ne tik greitai, bet su vis didėjančiu pagreičiu.

Tokioje žmonijos vystymosi fragmentiškoje apžvalgoje matau bendražmogiškų ir teikiančių nuoširdų dvasinį pasitenkinimą būtimi ir gyvenimu vertybių netektį – didžiausią šiandieninės civilizacijos praradimą. Nes tik tokių vertybių erdvėje galimi globalūs ekonominiai, politiniai, socialiniai ar demografiniai sprendimai, akcentuojantys pagrindinį tikslą – pažinimo, kūrybos ir išlikimo tikslą.

Taip pat drįsčiau teigti, kad su didėjančiu pagreičiu besikeičiančiame pasaulyje ne teisės ir laisvės turėtų koreguoti bendražmogiškų vertybių erdvės apibrėžimą, o atvirkščiai – bendražmogiškų vertybių erdvė turėtų aiškiai ir kategoriškai apibrėžti atskiro žmogaus ar bendruomenių, pagaliau atskirų valstybių (jeigu jos ateityje išliks) teises ir laisves. Naudotis teise ir laisve galima tik tada, kai giliai supranti jų esmę ir prognozuojamas pasekmes. Deja, šiandieninių teisių ir laisvių brandinamos pasekmės ateityje iš esmės nenagrinėjamos, neprognozuojamos ir vargu ar artimiausioje ateityje taps globalios Žemės civilizacijos jautria politikos ir visuomenės nagrinėjama tema.

Ir vėl girdžiu oponentų balsus – vertybės įvairiais istoriniais laikotarpiais buvo skirtingos ir ateityje gali keistis. Pagrindinis šių dienų civilizacijos vystymosi stimulus – gamyba, nukreipta į visų žmogaus poreikių, taip pat ir pačių žemiausių, tenkinimą ir iš to išplaukiantis besaikis vartojimo stimuliavimas. Ir šiame procese dalis vertybių skirtingais istoriniais momentais

Tik penkios mūsų galaktikos žvaigždės – visa kita tolimesnė iš praeities matomos galaktikos

buvo skirtingos ir tebesikeičiančios.

Bet pasakykite man, ar tiesa ir teisingumas, pagarba, užuojauta, meilė ir sąžiningumas nėra tie vertybių stulpai, kurie turėtų išlikti tūkstančius ar milijonus metų, kol ant Žemės rutulio bus bent dvi gyvos būtybės, turinčios moralinę teisę vadintis *homo sapiens*?

Jeigu šis absoliutus konstitucinis prioritetas įsigalėtų pasaulio valstybių konstitucijose, neabejoju, kad tokios problemos, kaip visuotinis nusiginklavimas, beatodairiškas žemės ir jūrų išteklių naudojimas, atmosferos teršimas, demografinis augimas, gamybos-vartojimo karuselės sukimas, energetinio-techninio potencialo beatodairiškas didinimas neišvengiamai pasiektų finišo tiesiąją – kai mąstanti žmonijos dalis tartų svarstytoms ir diskutuotoms problemoms.

Priešingu atveju gali pasitvirtinti F. Fennerio ir daugelio kitų prognozės ir ne tiek svarbu ar po šimto, ar po tūkstančio metų. Esmė juk glūdi gamybos-vartojimo besisukančio smagračio inercijoje. Ši inercija šiandien yra galinčiausias veiksnys Žemėje, nulemiantis žmonijos pagrindinę vystymosi tendenciją. Todėl kyla klausimas ar mąstančių būtybių bendrija, Žemės planetos civilizacija, gali valdyti ir lemti savo vystymosi kelią ir tikslus (ar girdėjote, kad kas nors būtų kalbėjęs ar diskutavęs apie žmonijos vystymosi kelią tikslus po 10, 100 tūkstančių metų ar net po milijono metų?), ar jai tenka bejėgiškai paklusti stichiškai įsuktam ir vis greitėjančiam gamybos-vartojimo smagračiui?

Pasirinkimo galimybė ir galimybių vakuumas

Kiekvienas jaunas žmogus, sugėbantis ir turintis prigimtinį norą apspręsti ir valdyti savo ateities gyvenimo kelią, jaučia esąs apsuptas, tiesiog paskendęs milžiniškos informacijos jūroje apie savo ateities galimybes. Tėvai, broliai ir seserys, giminės, draugai, draugų tėvai, mokykla, knygos, menas, religija, enciklopedijos ir bibliotekos – tai vis informacija apie tavo ateities galimybes. Ne apie konkrečią išpranašautą ateitį, bet apie galimybes, kuriose tu turi didžiulę pasirinkimo laisvę.

Tuo tarpu žmonija, Žemės civilizacija, kaip globalios ekonomikos susietas darinys, egzistuoja absoliučiai vakuumo apie savo ateities galimybes. Pabrėžiu – absoliučiai vakuumo. Žinomas filosofas ir futurologas Alvinas

Tofleris žmonijos vystymąsi labai taktiškai palygina su mašinos vairavimu. Kuo greičiau važiuoji, tuo toliau į priekį turi pastebėti galimas kliūtis ar pavojingus vingius. Vairavimo ar vystymosi prognozinis ateities įvertinimas yra tiesiai proporcingas vairavimo ar vystymosi greičiui – kuo greičiau leki, tuo toliau kelio ir laiko perspektyvoje turi matyti vingius ir kliūtis. Nesugebėjimas prognozuoti ateities kelio vingių gresia netikėta avarija ar pražūtinga baigtimi.

Elementari logika sako, kad greitėjančių Žemės civilizacijos automobilių reikia vairuoti. Bet kaip vairuoti, kai nesimato kelio ir kelio vingių? Tad ir lekiame iš inercijos į tą miglose paskendusią ateities nežinią. Tiesa, tose miglose vaidenasi atominio grybo mirazas ir daromos šiokios tokios minimalios pastangos tą grybą aplenkti, bet ar jos pakankamos, galima suabejoti. Dar vienas ateities mirazas – tai pasirodantis, tai išnykstantis, priklausomai nuo diskutuojančių optimizmo ar pesimizmo – demografinis sproginas. Dėl jo pavojaus nedarome nieko, atvirkščiai – mažesnės tautos ir valstybės visomis pastangomis savo laivelius kreipia jo link, kad tik mūsų būtų daugiau. Atskiros, ypač mažesnės tautos požiūriu tai teisinga, bet globalios Žemės civilizacijos ateities panoramoje tai neišvengiamai grėsmingi debesys. Kitų grėsmių, kurios mūsų laukia už trečio ar dešimto vingio, mes tiesiog nematome ir net nežinome, kokios jos gali būti ir kokio masto bus jų sukeltos pasekmės.

Tiesa, yra viena ateities prognozavimo galimybė – pasitelkus galingiausią Žemės kompiuterinį potencialą, sudėjus į jį, kaip išeities duomenis, visą aprėpiančią informaciją apie esamą situaciją dabartyje, paleisti modelį vystyti ir prognozuoti ateities pasekmes. Toks modelis duos puikių rezultatų rytdienai, porytienai, gal dar ir užporytdienai, bet kuo toliau nuo šiandienos, tuo didesnė paklaidose skendės prognozės ir tolimesnėje ateityje toks prognozavimas neteks prasmės. Priežastis čia ta, kad šis prognozavimo modelis remiasi tik žinomų vyksmo faktorių, kuriuos panaudojome kaip išeities duomenis, kiekybiniu kitimu. Kokybiškai toks modelis naujo faktoriaus negali numatyti ir tuo labiau negali prognozuoti jo mažesnės, didesnės ar lemiančios įtakos visuomenės vystymuisi.

Toks Žemės civilizacijos vyksmų modeliavimas, kurį logiška būtų vadinti trumparegišku, šiandien gana plačiai naudojamas. Bet, dažniausiai,

naudojamas lokaliems veiksams, procesams, keletui ar keliolikai metų į priekį. Ryškiausias tokio modeliavimo pavyzdys – orų prognozavimas. Toks modeliavimas apčiuopti tikras Žemės civilizacijos vystymosi alternatyvas kosminės ateities masteliuose nieko gero neduos, išskyrus tuos ateities katalizmus, kurie bręsta šiandieninių tendencijų nekontroliuojamo didėjimo fone. Deja, nors tai ir akivaizdžiai matoma, bet stengiamės nukreipti akis ir guosti save, kad sveikas protas nugalės – dar viena įnirtingai besisukančio gamybos-vartojimo smagračio pasekmė.

Grėsmė be pasirinkimo

Vienas galimas ateities prognozinis variantas, deja, katastrofiškas, yra numatomas ir realus. Bet jo grėsmė kol kas visiškai nepriklauso nuo mūsų inertiškai lekiančios civilizacijos – tai galimas Žemės susidūrimas su pralekiančiu asteroidu. Tokia galimybė absoliučiai reali, tik nėra atsakymo, kada ir kokio dydžio asteroidas įsirės į mūsų planetą. Žemė daug kartų jau buvo bombarduota, bet katastrofos, palikusios kraterius Žemės paviršiuje ir po Antarktidos ledais, dauguma buvo lokalias, aprėpiančios tik didesnius ar mažesnius planetos plotus. Būta ir katastrofiškų – manoma, kad prieš 65 mln. metų Jukatano pusiasalyje kritęs asteroidas užbaigė dinosauro erą Žemėje. Tiesa, yra užuominų, kad kosminės katastrofos galėjo nušluoti nuo žemės paviršiaus ir anksčiau klesčius civilizacijas.

Šiandien specialiais astronominiais stebėjimais registruojami ir skaičiuojami galimai pro Žemę pralekiantys ir susidūrimu grėšiantys asteroidai. Tai sveikintinos, realios pastangos bent jau suregistruoti potencialiai pavojingus asteroidus. Tačiau pastaraisiais metais buvo net keli pro Žemę pralėkę asteroidai, tiesa, ne tokie jau dideli, bet pastebėti paskutinę akimirka, kai jau nieko nebūtų galima padaryti. Būtent toks buvo Čeliabinsko meteorito smūgis, labai vaizdžiai iliustravęs tokios katastrofos neišvengiamumą. Žinoma, raminame save, ateityje tikėdamiesi jį susprogdinti atominiais užtaisais ar reaktyviu impulsu pakeisti asteroido trajektoriją ir, visai žmonijai džiūgaujant, žiūrėti kaip grėsmingai ir didingai tas pastūmėtas kosminis gigantas pralekia pro Žemės rutulį. Tiesa, čia yra tinkamas momentas paiteisinti kosminę civilizaciją (taip pat ir Žemės) techninę vystymosi tendenciją iki sugebėjimo sukurti savo planetos apsaugos sistemą nuo atsitiktinių susidūrimų su kosminiais klajokliais – meteoritais, kometomis ar asteroidais.

Sugrįžkime prie mūsų valioje artimamai mūsų valioje esančių ateities akligatvių. Nėra prasmės jų vardyti, gąsdinti ar guosti save. Galime tik konstatuoti, kad Žemės civilizacijai gyvybiškai svarbi ir būtina informacija apie pavojingas vystymosi tendencijas, apie galimybes jų išvengti, apie vystymosi galimybių įvairovę, apie pasirinkimo galimybes.

Dar kartą konstatuokime, kad Žemės civilizacija artėdama prie visiškai globalios Žemės planetos civilizacijos yra absoliučiai vakuumo apie savo ateities galimybes. Ateitį matuojų kosminiais laiko mastais, todėl prisiminti ir pasimokyti iš lokalių Žemės civilizacijų suklestėjimų ir nuopolių ar visiškų degradavimų negalima, nes bu-

vusiose patirtyse nebuvo tų kokybiškai naujų globalėjančios civilizacijos visą planetą apimančių vystymosi faktorių ir tendencijų.

Dar viena galimybė – Kosminis genealoginis medis

Taip, yra dar viena galimybė gauti informacijos apie globalios Žemės civilizacijos ateities vystymosi variantus ir pasirinkimą – turėti informacijos apie kitų kosminių civilizacijų, vadinkime jas egzocivilizacijomis, nueitą kelią, jų vystymosi kelyje iškilusias grėsmes, vairavimo techniką tas grėsmes apeinant ar apie neišvengiamą tos ar kitos planetinės civilizacijos degradavimą ir pražūtį. Jeigu mes turėtume maksimaliai gausios daugelio kitų egzocivilizacijų tokio pobūdžio informacijos, mes, globali Žemės civilizacija, kaip tas atskiras žmogutis, skęstantis informacijos jūroje apie savo ateities galimybes, turėtume galimybę rinktis arba turėti galimybę dėti pasirinkimo pastangas, arba turėtume galimybę sužinoti, kad pasirinkimo jau nėra – patekome ant tokių vystymosi bėgių, kur priekyje nei iešmų, nei sankryžų nebėra ir stabdžiai jau sudilę – neišvengiamai riedėsime iki galo, iki baigties, bet ir tada mes bent jau žinotume, kiek toli dar nulėks mūsų civilizacijos traukinys, kokias triumfo arkas jis dar pasieks ir kokia neišvengiama pabaiga jo laukia... Bet ir tada dar bus vilties – o gal priekyje dar yra iešmininkai, kuriais galime pasitikėti?

Tikėtina, kad skirtingos egzocivilizacijos per tuos beveik keturiolika milijardų Visatos egzistavimo metų bus stichiškai ar sąmoningai išbandžiusios daugelį vystymosi kelių ir klystkelių, vienos nugrimzdusios į nebūtį, o kitos, savo kelyje sugebėjusios apeiti pragaištingas smegduobes ir pasiekti maksimalias individų ir visuomenių aukštumas. Kontaktuose su kitomis egzocivilizacijomis absoliuti didžiausia vertybė bus informacija apie jų vystymosi kelią, kitaip sakant, kuo detalesnės tų civilizacijų vystymosi istorijos. Tokia informacija bus daug vertingesnė už patį kontaktą, triumfinius susitikimus fanfaroms gaudžiant, sakant kalbas su telepatiniu vertimu. Tokių vertybių gavimas kosminių civilizacijų dvišaliuose ar vienašaliuose kontaktuose neturėtų jokių Kosminės teisės apribojimų. Tokios informacijos paėmimas, informacijos savininkei nežinant, mūsų vertybių skalę vo-gimo aktu vadintinas, iš tiesų niekam skriaudos nepadarytų (o ką tie NSO čia Žemėje beveikia?). Tai net būtų galima pavadinti svarbiausiu kosminių civilizacijų bendravimo tikslu – brangiausias vertybės, kitos civilizacijos kuo detalesnės vystymosi kelio informacijos gavimas. Ir kartu tai būtų pigiausia vertybė ją atiduodant. Netekti jos neįmanoma – gaunant galima pripildyti aruodus, bet atiduodant negali išsemti savojo aruodo.

Daugelio egzocivilizacijų nueiti evoliucijos ir vystymosi keliai, klystkeliai, degradacijos ir žūtys, sudėti į vieną duomenų bazę tampa Egzocivilizacijų genealoginiu medžiu. Tokio genealoginio medžio vertybė – neįkainojama. Šitokią vertybę turinti civilizacija, analizuodama genealoginio medžio šakų šakojimosi variantus, pasirinkdama sau tinkamą vystymosi kelią, įgyja realią

MORALINIS JAUNOS DVASINGOS ŠEIMOS PAVEIKSLAS

Kun. doc. dr. Kęstutis RALYS

Sparčios ir fundamentalios pastarųjų metų politinės, socialinės ir ekonominės permainos, dvasinės nuostatos nulėmė esminius pokyčius visose Lietuvos visuomenės gyvenimo srityse. Visi socialiniai, ekonominiai pasikeitimai, moralinė ir dvasinė suirutė labai susijusi su pirmųjų nepriklausomybės metų pertvarka. Ėjimas į rinkos ekonomiką, stabilumo ir saugumo užtikrinimas ir įtvirtinimas šalyje, ypač nedarbas, migracija, jos plitimas, gyvenimo nestabilumas – visos šios stresinės būsenos atsispindi ir kaupiasi mūsų šeimoje.

Šeima Lietuvoje keičiasi, prarasdama tradicinę šeimai būdingus ypatumus. G. Matulienė ir R. Dobrovolskienė (2002) pažymi, kad šeimos prisitaikymą prie naujų mūsų gyvenimo iššūkių lemia ne tik nauja socialinė ekonominė aplinka, sąlygojanti sparčius ir esminius pokyčius ir iškilusius moralinius sunkumus. Tam akivaizdų poveikį daro ir socialinės bei kultūrinės informacijos antplūdis iš Vakarų apie kitokį gyvenimo stilių, dvasines vertybes, elgseną. Reiškiniai, vykę vakarų Europoje nuo septintojo dešimtmečio vidurio pradėjo plisti ir Lietuvoje: santuokų „senėjimas“, gausus neregistruotų santuokų plitimas, vaikų, gimusių neregistruotoje santuokoje, daugėjimas (Ekert–Jaffe, 1996; Bumpass, 1991; Goldsheider, 1991; Haskey 1993; Hoffman–Nowotny, 1987; Roussel, 1994).

Šeima, kaip tokia, pasaulyje yra viena seniausių visuomenės institucijų. Ji ilgą laiką tyrinėjama įvairių mokslo krypčių atstovų, tačiau atsakymas į klausimą, kas yra šeima, I. Juozeliūnienės nuomone, ne toks akivaizdus ir vienareikšmis, kaip galėtų pasirodyti

iš pirmo žvilgsnio, nes šeimos apibūdinime jungiasi įvairių mokslinių disciplinų principai (Juozeliūnienė, 2003). Gausybė šeimos interpretacijų, nurodo S. Mikulionienė, atsirado dėl to, kad „šeimos“ sąvoka turi gilią šaknis buitiniame sąmonėje, o moksliniuose tyrimuose apibūdinant šeimą vadovaujama skirtingais kriterijais, apsunkinančiais „šeimos“ sąvokos viena-reikšmę interpretavimą (Mikulionienė, 1997).

LR Konstitucijos (Žin., 1992, Nr. 33-1014) 38 straipsnis teigia: Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu. <...>

Sutuoktinių teisės šeimoje lygios. Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą.

Jaunimo dvasiniu-moraliniu žvilgsniu valstybinė šeimos politikos koncepcija teigia: Šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų ir visų kartų gerovę ir sveikatos visuomenės raidą, tautos ir valstybės gyvybingumą, dvasingumą ir kūrybingumą. Todėl mūsų valstybės ir nevyriausybinių institucijų privalo užtikrinti palankią aplinką šeimos integralumui, plė-

todamos ir tobulindamos jos teisinę ir socialinę bazę. Koncepcijos 1.6.9. straipsnis nurodo: Šeima – sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikai), jeigu jų yra. Šeima taip pat gali būti nepilna ar išplėstinė.

Šeima – tai socialinė nedidelė žmonių grupė, kurioje galima išskirti

ralinės užuomazgos. Tauta nulemia šeimos kalbą, kultūrinį gyvenimą, tačiau būtent šeimos dėka tauta atsinaujina ir išsilaiko. Svarbus A. Maceinos (1991) pastebėjimas: šeimoje susibėga stiprūs įgimtieji polinkiai ir stiprūs dvasios reikalavimai.

Anot G. Kvieskienės, šeima, o ypač jauna yra unikali socialinė institucija, nes joje pratešama gyvybė, individas tampa tam tikros grupės nariu ir prasideda jo ankstyvoji socializacija šeimoje, vėliau šeimai padedant, už jos ribų. Dauguma žmonių savo gyvenimą pradeda šeimoje, pastovioje grupėje, kuriai vėliau jie priklausys. Šeima vaikui perduoda pagrindines normas ir vertybes. Šeimos jungiasi į bendruomenes, kurios taip pat turi labai didelę įtaką vaiko socializacijai.

XXI a. dauguma tyrėjų šeimą įvardija kaip dvasinę-moralinę visuomenės ląstelę. Tačiau „Lietuviškame filosofijos žodyne“ (1975) šeima apibūdinama kaip visuomenės ląstelė (maža socialinė grupė), svarbiausia asmens buities organizavimo forma, pagrįsta santuokos sąjunga ir giminytės ryšiais, t. y. santykiais tarp vyro ir žmonos, tėvų ir vaikų, brolių ir seserų bei kitų giminių, kurie gyvena drauge ir tvarko bendrą ūkį. Anot K. Miškinio, I. Leliūgienės, Z. Bajoriūno, šeima yra pagrindinė, mažiausia ir pirminė visuomenės ląstelė, nes joje visų pirma ugdomi vaikai, formuojamas charakteris, idealai. L. Jovaiša (1993) šeimą traktuoja kaip pirmą socialinę grupę, kuri yra svarbiausia socio kultūro kūno

ir dvasios, dvasinė-moralinė ląstelė, regeneruojanti tautą ir žmoniją.

M. Karpel ir E. Strauss (1983) nurodo, kad šeimą galima apibūdinti kaip jaunų žmonių dvasinę sąjungą:

- leidžiančią individui pratesti save biologiškai, palikti palikuonį;

- kaip visuomenės institucijų sankcionuotą sutartį, nustatančią šeimos narių teises ir pareigas;

- kaip sąjungą, organizuojančią kasdienį jos narių gyvenimą, bendravimą ir sąveiką, buities tvarkymą, laisvalaikio leidimą;

- kaip ilgalaikį socialinį įsipareigojimą, t. y. susitarimą užtikrinti vaikų socializaciją, vyresnio amžiaus žmonių rėmimą;

- kaip subjektyviai suvokiamą santykių struktūrą, kurios ypatumus bei reikšmę savitai interpretuoja šeimos nariai.

Popiežius Paulius VI teigia, kad šeima yra daugiau negu vien teisinis, visuomeninis ir ekonominis vienetas, tai – meilės ir solidarumo bendruomenė, unikaliai suderinta mokyti ir perduoti kultūrinės, etinės, visuomeninės, dvasinės ir religinės vertybes, kurios yra esminės jos narių ir visuomenės vystymuisi ir gerovei.

Taigi pagal mūsų jaunos, dvasiškai-moraliskai šeimos esama samprata tai nėra baigtinė ir tik atspindi kiekvienos kultūros ir visuomenės tradicijas ir poreikius. Tačiau kiekvienas apibrėžimas akcentuoja tai, kas jo autoriui ar autorių grupei yra svarbiausia: įstatymdaviai ir politikai iškelia formalių ryšių svarbą; teologams, edukologams šeima – svarbiausias visuomenės vienetas, kuriame kuriama ir atstatoma dvasiškai – moraliskai stipri bendruomenė, bei brandi Lietuvos visuomenė.

Kun. doc. dr. Kęstutis Ralys lankosi Lojolos universitete Čikagoje (JAV)

Nuotrauka iš asmeninio kun. Kęstutis Ralio albumo

pagrindines socialinės organizacijos struktūras ir bruožus. Šeimoje gyvena skirtingų kartų, skirtingų lyčių, įvairaus temperamento, profesinės veiklos žmonės. Šie bruožai lemia skirtingą gyvenimo stilių, pažiūras, orientacijas, elgesį. Tačiau, kita vertus, šeimos narius jungia turima nuosavybė, bendras likimas, žmogiškieji ryšiai (R. Grigas, 1995). K. Miškinio (2003) teigimu, šeima nėra paprasta bendruomenė, ji yra asmenų bendrija, kurią sieja giminytės, tarpusavio priklausomybės, atsakomybės ir globos saitai, patvirtinti įstatymine ir socialiniais pripažinta tokia tvarka.

Dar A. Maceina (1990) šeimą matė kaip didį moralinio tautiškumo pradą. Filosofo teigimu, šeima – tai maža tautos miniatiūra, nes joje glūdi visų tautinio gyvenimo sričių dvasinės mo-

■ Atkelta iš 8 p.

galimybę sąmoningai keisdama vystymosi strategiją, pasiekti atskirų protaujančių individų ir planetinės (o gal žvaigždinės ar net galaktinės?) civilizacijos maksimalias dvasines, socialines ir fizines (jeigu jos dar reikalingos?) aukštumas – pasiekti Gyvybės ir Proto išsivystymo ribas Visatoje.

Iš šių teiginių išplaukia dar viena natūrali išvada – pasiekusi pakankamą globalios civilizacijos išsivystymo ir proto lygį (pabrėžiu – kalbama ne apie atskirų individų išsivystymą ir protinumą, bet apie globalios civilizacijos sugebėjimą priimti pozityvius, išlikimo siekiančius sprendimus) tokia civilizacija, nepaisydama pavojų ir grėsmės (tai kas dažnai propaguojama mūsų pseudo meninių filmų sužetuose ir atskirų mokslininkų pasisakymuose), skirdama maksimalias energetines, technines, o gal ir kitas, mums visai nežinomas pastangas, stengtūsi užmegzti kontaktus su kuo didesniu skaičiumi kitų egzocivilizacijų ir ieškoti Visatoje išlikusių Žaliųjų duobių. Taip aš pavadinčiau išnykusių egzocivilizacijų išlikusias informacijos sancaupas. Tuo tarpu Žaliosiomis salomis Visatoje būtų galima vadinti gyvybės židinius, pasiekusius ar nepasiekusius sąmoningo proto lygį. Proto salų apibrėžimas kalba pats už save. Kosminę civilizaciją, sudarytą iš protinų individų, pavadinti protinę išsivystymo lygį pasiekusią galima tik tada, kai ta civilizacija dėtu maksimalias pastangas gauti iš kitų

Kosminių civilizacijų informaciją apie jų nueitą evoliucinį ar revoliucinį vystymosi kelią, dėtu maksimalias pastangas kaupti Visatos erdvėse, žaliosiose Gyvybės ir Proto salose subrandintus brangakmenius, žerintčius savo išlikimo ir tobulėjimo briaunomis.

Šiuo požiūriu mūsų civilizacija yra dar labai toli nuo tokio išsivystymo ir kolektyvinio proto lygio, kiek mes beapeliuotume į savo, kaip individų protinumą. Komentarų čia nereikia, užtenka vien pažvelgti į milžiniškas ginklavimuisi skiriamas lėšas.

Tačiau šiam pesimistiniam faktui, paguodos dėlei, galima priešpatayti mūsų technines pastangas ieškant Visatos Žaliųjų salų. Artimiausia tokia sala galėtų būti Marso planeta. Marse yra atmosfera, daug vandens ledo pavidale, vasarą iki 20° C išylantis Marso gruntas, todėl primityvios gyvybės formų tikimybė Marse, ypač jo praityje, kai jo paviršiuje tyvuliavo vandenynai, jūros, ežerai, o tekančių upių vagos išlikusios iki šių dienų, yra labai didelė. Neveltui tiek daug kosminių aparatų išėjo į orbitas apie Marsą, o kiti leidosi jo paviršiuje. Neveltui olandų kompanijos organizuojama pirmųjų Žemės kolonistų ekspedicija į Marsą „Mars One“ su bilietu tik į vieną pusę, be galimybės sugrįžti į Žemę. Neveltui tokių pasiryžėlių skaičius jau perkopė 200 tūkstančių, tarp kurių jau yra ir vienas lietuvis.

Bus daugiau

Pirmininkavimo ES pabaiga Prahoje pažymėta bareljefu lietuvių tautos patriarchui

Keletą metų trukusį Lietuvos ambasados, lietuvių skulptorių ir čekų akademikų bendradarbiavimą gruodžio 10 d. vainikavo prestižiniame Prahos Vinohradų rajone atidengta atminimo lenta čia gyvenusiam lietuvių tautos patriarchui dr. Jonui Basanavičiui.

Skulptorių Svajūno Jurkaus, Sergėjaus Plotnikovo ir architekto Vlado Balsio sukurta atminimo lenta, su joje atgijusiu lietuvių vedliu ir nepriklausomybę, Čekijos sostinėje atidengta neatsitiktinai. Būtent Prahoje 1883 m. J. Basanavičius parengė pirmąjį lietuvių kultūros žurnalo „Aušra“ numerį ir parašė žymiąją juo prakilbą, tapusią lietuvių tautinio atgimimo manifestu.

Iškilmingoje memorialinės lentos atidengimo ceremonijoje projektą nuo pat pradžių globojęs Lietuvos ambasadorius Čekijoje Aurimas Taurantas pažymėjo, kad nuo šiol vieno prestižinių Prahos rajonų praeiviai nuolat matys Lietuvos ir Čekijos istorijos ir kultūros sąsajas įamžinusį ir Lietuvos meno tradicijas atskleidžiantį simbolį.

„Puiku, kad Lietuvos patriarcho, pirmojo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro pėdsakus Prahoje įamžinti pavyko būtent dabar – kai į garbingai savo misiją prie ES Tarybos vairo baigiančią Lietuvą sutelktas viso žemyno dėmesys“, – sakė ambasadorius.

Praha buvo ir Basanavičiaus asmeninės laimės miestas – čia jis sutiko savo didžiąją gyvenimo meilę ir būsimą

Atminimo lenta dr. Jonui Basanavičiui Prahoje žymi namą, prie kurio užsimezgė mūsų tautos patriarcho ir jo žmonos Gabriellos Eleonoros Mohl pažintis

URM nuotrauka

žmoną Gabriellą Eleonorą Mohl. Jų pažintis užsimezgė būtent prie namo, ant kurio nuo šiol puikuosis atminimo lenta.

Prie jos atsiradimo svariai prisidėjo ir J. Basanavičiaus gyvenimą Prahoje tyrinėjęs lituanistas, Masaryko universiteto dėstytojas Vaidas Šeferis, 2009 m. parengęs knygą „Mano tėvynė – prie jo širdies“, kurioje išspausdintas ir G. Basanavičiaus dienoraštis ir laišakai J. Basanavičiui.

Susimąščiusio J. Basanavičiaus bareljefo autoriai jį kurdami panaudojo lietuvių liaudies ornamentiką, taip pat dažną senosios kalvystės elementą ir pažadintos lietuvių tautos simbolį – saulutę.

Tą patį vakarą į Prahos naujamiesčio Rotušėje vykusį iškilmingą renginį, skirtą memorialo atidengimui ir pirmininkavimo ES pabaigai, susirinko Čekijos Senato, valdžios institucijų, Prahos savivaldybės atstovai, Čekijos lietuviai, diplomatai, čekų politikai bei žurnalistai, baltų kultūros tyrinėtojai. Į susirinkusiuosius kreipėsi Lietuvos ambasadorius Aurimas Taurantas ir Čekijos Senato pirmininkas Milanas Štěch, savo kalboje aptaręs Lietuvos pirmininkavimą ES Tarybai ir įvardijęs jį kaip matomą ir sėkmingą.

URM Informacijos ir viešųjų ryšių departamento informacija

Jeigu jau imamės, tai turime daryti ne gerai, bet geriausiai (2)

Pradžią Nr. 19

2012 m. Europos Komisijos išleistame Europos Verslininkystės savaitės skirtame leidinyje „Sėkmės paslaptis“ pristatyti vienintelės Lietuvos atstovės UAB „Ruptela“ laimėjimai. Leidinys supažindina su geriausiomis mažomis ir vidutinėmis įmonėmis, kurios pradėjusios nuo smulkaus verslo sugebėjo įsitvirtinti rinkoje, savo prekes ar paslaugas eksportuoja ir į kitas šalis. Šia prasme „Ruptela“ yra Lietuvos verslo reprezentantas, kurio partitės gali būti patraukli daugeliui įmonių.

Kokia vieta įmonės diegiamoje techninėje įrangoje tenka naujovėms, kurios telekomunikacijose, šiuolaikinėje elektronikoje neišvengiamai siejasi su įterptomomis sistemomis, tęsiamame pokalbyje su UAB „Ruptela“ direktoriumi **Andriumi RUPŠIU**.

Kur sėkmės ištakos

Mokslo Lietuva. Iš pirmos mūsų pašnekesio dalies galima daryti išvadą, kad UAB „Ruptela“ darbe pažangūs programiniai, techniniai ir technologiniai sprendimai nėra savitiksliai, jais siekiama optimalumo tarp kokybės ir kainos.

Andrius Rupšys. Kaina turi tam tikrą svarbą. Siekdami vien didesnės naudos galėtume siūlyti pirkti mūsų brangiausius pasiūlymus, bet suprantame, kad mūsų klientai skirtingi, jei vieniems svarbiausia kokybė, tai kitiems tenka ieškoti pigesnių sprendimų, vieniems pakanka mažai funkcijų, kitiems reikia daug. Turime ieškoti abiem pusėms priimtinių sprendimų.

ML. Kaip atsitiko, kad Jūsų vadovaujama bendrovei „Ruptela“, nepraejus nė šešeriems veiklos metams, pavyko įsitvirtinti gan plačioje geografinėje erdvėje? Kas lėmė?

A. Rupšys. Šiomet savo įrangos jau pardavėme į 80 šalių. Negalėčiau pasakyti, kad visose šalyse tų pardavimų vienodai daug, bet geografija plati. Kas lemia sėkmę? Manau, keli dalykai. Kaip ir bet kurioje veikloje svarbų vaidmenį vaidina pačios bendrovės nuostatos, jos darbuotojai, aptarnavimo kokybė, patikimumas, atsakomybės jausmas. Galima pardavinėti daug ką – kėdes, stalus, kompiuterius, bet labai svarbu, kad bendrovės darbuotojai mokėtų bendrauti. Mes su savo klientais bendraujame septyniomis kalbomis, tarp darbuotojų turime nemažai užsieniečių. Nevengiame gyvai susitikti su klientais – esamais ir būsimais, išsiaiškinti jų poreikius, pasiūlyti reikalingus sprendimus. Tai ne tiek techniniai, kiek komerciniai ir žmogiškieji ryšiai.

Dėl techninių dalykų. Tokio tipo sistemos, kurias montuojame, nėra komplektuojamos net Vokietijoje gaminamuose standartiniuose automobiliuose. Kodėl? Yra įmonių, siūlančių tokią telekomunikacijų įrangą kroviniams automobiliams, bet šimtą tūkstančių eurų kainuojančiame automobilyje ta papildoma įranga kainuotų kelis šimtus eurų, taigi kainų skirtumas

sudaro tūkstantį kartų. Automobilių gamybos įmonėms iš to menkas pelnas, o įsigilinti, perimti tokios gamybos subtilumus reikia. Maža to, reikia ir toliau tas sistemas aptarnauti. Automobilius pagaminai, pardavei ir rami galva, o su telekomunikacijų sistemomis vien jas sumontavus darbai nesibaigia – privalo tas sistemas palaikyti, užtikrinti programine įranga, klientus nuolat konsultuoti, išlaikyti gyvą tech-

nositiki su naujais klientais, palaikyti ryšius ir su esamais. Žinoma, skrendant už Europos ribų net ir lankymasis parodose gan brangiai atsieina. Ar tai atsiperka, keliais žodžiais nusakyti sunku.

ML. Kaip Jus pasiekia žinios apie naujas technines naujoves?

A. Rupšys. Įmonės parodose nori pademonstruoti savo naujoves, nes senienas demonstruoti nelabai išsina.

mes esame Europa, todėl turėtume mąstyti ir veikti kaip europiečiai: ką galime padaryti, kad konkuruotume kaip Europa? Manau, turime patys sau šį klausimą išsikelti ir stengtis veikti kaip vieningas organizmas. O lietuviai turi ieškoti tokių nišų, kuriose galėtų savo galimybes įgyvendinti, kaip mūsų lazerių gamintojai, biotechnologai ar informacinių technologijų specialistai. Turime orientotis į tam tikras

šalimi, kurkime Šiaurės Europos paslaugų centrą ir žiūrėkime, už ką įmonės moka pinigus.

Šiomet man teko buvoti Šanchajuje, Kinijoje. Šanchajaus gamyklose vidutinis mėnesinis darbo užmokestis yra 1 tūkst. litų. Numatyta, kad kasmet darbo užmokestis kils po 20 proc. ir taip tęsis trejus metus. Vadinasi, po trejų metų Šanchajaus gamyklose (ne visoje Kinijoje) darbo užmokestis bus

UAB „Ruptela“ vadybininkas Mantas Ginčitis

UAB „Ruptela“ vienas svarbiausių sėkmės rodiklių yra kvalifikuoti darbuotojai, vieni jų – vadybininkai Edvinas Jodokas ir Rasa Guobė

ninę pagalbą kartais net 24 val. per parą. Didiesiems gamintojams visa tai paprasčiausiai neapsimoka. Automobilius žmonės perka tam, kad jie vežtų, o mūsų sistemas – kad padėtų sutaupyti gamybos ir prekybos išlaidas. Visai kiti siekiai. Mokantis sėkmingai parduoti automobilius nebūtinai sugebės taip pat sėkmingai prekiauti mūsų sistemomis. Žinoma, galima tokias sistemas nusipirkti atitinkamoje parduotuvėse, bet mūsų klientai yra įmonės, kurioms mes siūlome taupyti gamybos išlaidas, optimizuoti veiklą.

Ir dar vienas veiksnys, padedantis mums sėkmingai veikti. Veikdama Rytų Europoje mūsų bendrovė užsitikrina savo gaminių ir paslaugų mažesnius kaštus, nes Vakarų šalyse darbo užmokestis gerokai didesnis. Aišku, kad ten gali ne blogesnes už mūsų sistemas gaminti, bet ir jų pasiūlymai bus brangesni. Jeigu pavyktų užsitikrinti didelį tų gaminių kiekį, tai jų kaina kristų, bet jei tai sąlyginai nedidelės ar vidutinės įmonės, tai joms patogiau naudotis kad ir „Ruptelos“ paslaugomis ir technologiniais pasiūlymais. Suteikiame klientams galimybių patobulinti savo įrangą, jeigu tokių pageidavimų sulaukiame.

Kur tarpsta tikrasis protas

ML. Kiek konkurentų turite Lietuvoje?

A. Rupšys. Turime keletą. Nors mes ir konkurentai, bet aš juos vadinu kolegomis. Susitinkame parodose, palaikome normalius ryšius, bent jau su didžiuma konkurentų.

ML. Kiek Jums svarbios elektronika, taigi ir įterptomomis sistemoms skirtos parodos?

A. Rupšys. Šiomet suplanavome dalyvauti 23 tarptautinėse parodose, bet koreguodami planus tą skaičių sumažinome. Vis dėlto, manau, kad 18 parodų dalyvausime. Tai progos

Kompanijos stengiasi parodyti naują gaminių funkcionalumą, skirtingas technologijas, pasikeitusią kainodarą. Panašiai ir mes stengiamės kokią naują pristatyti. Taigi dalyvavimas parodose – tai galimybė vienoje vietoje dar negreit tas įterptąsias sistemas kursime. Net ir šimtais tūkstančių gamindami toli nenužengsime, o dešimčių milijonų parduoti jau neįstengtume. Gamyba ir prekyba turi žengti koją kojon. Ne paslaptis, kad dabar didelę dalį kristalų įterptųjų sistemų gamybai augina Azijos šalys, bet kūrėjų protas telkiasi ne ten. Mažiausiame mikrovaldiklyje yra dešimtys, šimtai sudėtingiausių techninių sprendimų, kuriuos daro aukščiausios kvalifikacijos mokslininkai ir inžinieriai. Tikrasis protas ne ten, kur gaminama, o ten, kur gamyba užsakoma.

ML. Kur įsigyjate įterptųjų sistemų gaminių?

A. Rupšys. Mikrovaldiklių gamybos srityje tų kompanijų nėra tiek jau daug. Vyrąja amerikiečių gamintojai, nes pirmuosius mikrovaldiklius Silicio slėnyje Kalifornijoje amerikiečiai ir sukūrė. Kai pasižiūrime į tų gamintojų „virtuvę“, suprantame, kad patys Lietuvoje dar negreit tas įterptąsias sistemas kursime. Net ir šimtais tūkstančių gamindami toli nenužengsime, o dešimčių milijonų parduoti jau neįstengtume. Gamyba ir prekyba turi žengti koją kojon. Ne paslaptis, kad dabar didelę dalį kristalų įterptųjų sistemų gamybai augina Azijos šalys, bet kūrėjų protas telkiasi ne ten. Mažiausiame mikrovaldiklyje yra dešimtys, šimtai sudėtingiausių techninių sprendimų, kuriuos daro aukščiausios kvalifikacijos mokslininkai ir inžinieriai. Tikrasis protas ne ten, kur gaminama, o ten, kur gamyba užsakoma.

Tiesa, jau trejus ar ketverius metus kinai augina savo kristalus, gamina lustus ir mikrovaldiklius. Tai kinų kapitalas, jų inžinierių ir darbuotojų proto vaisiai. Kiek žinau, pirmieji blynai buvo prisvilę, bet tai būdinga dažnai pradžiai.

ML. O tokiomis Lietuvos mokslininkų ir inžinierių galimybėmis abejojate?

A. Rupšys. Būkime realistai. Kas yra Lietuva? Šalis su trimis milijonais gyventojų. Nors ir kokie geri profesionalai būtume, bet mūsų mažai, kad vaidintume bent kiek pastebimą vaidmenį pasaulio gamyboje. Pasaulio mastu

verslo sritis ir gaminti *superinius* gaminius – lazerius, biotechnologijos produktus ar GPS sistemas, turime išmokyti teikti aukščiausio lygio paslaugas, jas išstbulinti. Kitos išeities paprasčiausiai neturime. Nebūtinai patys turėtume kurti įterptąsias sistemas, bet privalome išmokyti jas taip taikyti, kad šios mūsų paslaugos taptų kuo plačiau žinomos ir vertinamos. Jeigu Lietuva būtų valstybė bent su šimtu milijonų gyventojų, turėtume kitaip mąstyti ir veikti. Bet kai esame trijų milijonų šalis, turime protingai apsiriboti, išsirinkti prioritetingas kryptis. Tegu keletą dalykų, bet juose būti nepralenkiamais. Daryti ne gerai, bet geriausiai pasaulyje. O kad kitų dalykų nepadarome, tai nereikėtų jaudintis – visko aprėpti neįmanoma.

Pridedamąją vertę sukuria žinios

ML. Paslaugas teikiantis verslas kaip veikti gali ir negali, panašiai siekiama segmentuoti ir Lietuvos mokslo kryptis. Visko aprėpti jau nebesiekiamo.

A. Rupšys. Kartsykiais vis girdžiu, kad visoms sritims ir kryptims reikia finansavimo, nors jo akivaizdžiai nepakanka. Pasaulyje didžiausioje programinės įrangos gamintojo „Microsoft“ korporacijoje dirba arti 100 tūkst. darbuotojų. Tas skaičius sudarytų nemažą dalį Lietuvos aukštos kvalifikacijos darbuotojų. Korporacija „Microsoft“, siekianti unifikuoti strateginę savo veiklos platformą, pranešė, kad ateityje neketina naudoti trijų skirtingų operacinių sistemų skirtingų tipų įrenginiuose, taigi veikiausiai kurs vieningą operacinę sistemą. Verta įsiklausyti. Mes galime bandyti aprėpti viską, pasistatyti naujų įmonių, bet ar ateityje įstengsime jas išsaugoti? Gal geriau būtų telkti savo pajėgas ir lėšas kad ir informacinių technologijų srityje? Tapkime informacinių technologijų

didesnis negu Lietuvos įmonėse. Taip, mes galime bandyti konkuruoti su kinais savo produkcijos gamyboje arba paslaugomis, bet tada mums bus mokoma mažiau negu kinams. Tada nereikėtų skųstis, kodėl blogai gyvename. Kinai suprato, kad pridėdamąją vertę sukuria ne darbininkas, o žinios, todėl bando kurti savo sistemas, gaminius. Štai mano rankose „Apple“ mobilusis telefonas pagamintas Kinijoje. Jo kaina parduotuvėje 2 tūkst. litų, bet Kinijos įmonei už šio telefono surinkimą amerikiečiai moka tik 3 dolerius, o visa kita gauna „Apple“ kompanija. Todėl kinai ir siekia sukurti savo gaminių, už kurio gamybą gautų visą kainą. Ir mes privalome kurti, o ne gaminti „pigeną“, kurią gali gaminti bet kas.

ML. Argi mes ne panašiai elgiames, tik ne taip išmoningai kaip kinai? Iš kaladėlių bandome sudėlioti gaminį, t. y. surinkti iš atskirų įvežtinių detalių, taip pat ir iš įterptųjų sistemų.

A. Rupšys. Lietuvoje yra įmonių, kurios kuria savo produktus. Tai programinės įrangos, elektronikos, lazerių, biotechnologijos įmonės. Jų nėra daug, bet savo gaminius jos parduoda pasaulyje. Mūsų teikiamos paslaugos į pasaulį išsina „Ruptela“ pavadinimu. Yra daug įmonių, kurios tarnauja pasaulinėms įžymybėms, pvz., siuva vienai didžiausių sporto prekių kompanijai „Nike“ kelnes. Bet apie tai pasaulyje nieko nežinoma, nes tas gaminy išsina su „Nike“ prekės ženklu. Tai ne šiaip prekės ženklas ar etiketė, bet *brendas*, o tai daug platesnė sąvoka, tai asociacijos, kylančios žmogaus galvoje, paminėjus šį pavadinimą, teikiančios gaminio patikimumo išpuodį.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

VLADAS VITKAUSKAS: „Gyvendamas sniego urve jaučiau ryšį su žmonija ir Amžinybe“

■ Atkelta iš 7 p.

gyvenimą. Pats geriau jausdamasis nuo tokio atradimo, savotiško nušvitimo, pajusdavau, jog ir kiti šalia manęs jaučiasi geriau. Kalnuose gali labai daug išmokti, net ir būdamas vienas.

ML. Senais laikais norintis rinktis vienuolio ar atsiskyrėlio gyvenimą, buvo uždaromas celėje, kur jo niekas neturėjo teisės trukdyti. Rusioje vienuoliai atsiskyrėliai eidavo gyventi į skitus, kuo toliau nuo gyvenimiškosios sumaišties ir tuštybės. Taip patirdavo bendravimo su Aukščiausiuoju pilnatvę. Tau, Vlada, tokio skito ar celės vaidmenį atliko sniego ola ar kalnų akmenų urvas, nors pats sieki juk ne atsiskyrėlio dalios. Tokia buvo neišvengiamybė. Per tą neišvengiamybę auginai savo žmoniškąsias dvasines galias.

V. Vitkauskas. Pirmosios britų ekspedicijos į Everestą 1921–1923 m. būdavo rengiamos iš Tibeto, šiaurinės pusės, nes Nepalas iki 1949 m. buvo uždara šalis. Britų alpinistų ekspedicijos stebino vietos gyventojus ir lamas, kurie savo vienuolynus buvo įsirengę sunkiai prieinamuose kalnuose iki 5 km aukštyje. Jie stebėdavosi, ko atvykėliai baltaveidžiai veržiasi į tuos kalnus, kur jų laukia neišpasakyti vargai, nepritekėliai, net žmonių žūtys. Subtilesni iš jų suprato, kad Everesto viršūnę pasiekus savo subtiliausiomis galiomis gali pajusti Aukščiausiąjį. Tai Dievo išgyvenimas ir kiti dvasiniai pojūčiai. Taip visą pasaulį gali patirti. Aš tą patyriau sniego urve ir Everesto ledynuose. Įvairių religijų vienuoliai tą išgyvendavo kitais būdais ir kitose vietose – savo tikėjimu, jausmais, savo gyvenimo supratimu.

ML. Mūsų pasaulis neatsiejamas nuo politikos ir verslo sumaiščių, pinigų diktato, valstybių konkuravimo ir varžytuvių įvairiose srityse. Tai natūralus gyvenimas dabartinei žmonijai kaip duotybė, nors neturi nieko bendra su žmogaus ir žmonijos aukščiausiais dvasingumo siekais.

V. Vitkauskas. Tai galioja visoms gyvenimo sritims, kur veikia ar įsikiša žmogus. Taip yra pasaulio parlamentuose, visuomenėse, taip pat pasidarė ir alpinizme. Ne kitaip ir Bažnyčios institucijoje. Juk net ir lietuviams kultinis krepšinis pasidarė pelninga vers-

Fotografijų parodos atidarymas „Chandra Shamsher's Palace“. Iškilimėms vadovauja Nepalo viceprezidentas Parmananda Jha (priekyje)

lo šaka. Kiek mūsų gambiausių vyrų viską mestų ir lėktų į nežinomą, jei nebūtų girdėję, kad ten gali užsidirbti pasakiškus pinigus? Priežastis paprasta: kokios vertybės plinta pasaulyje, kokios mūsų valstybėje, tokios per žmones pasklinda po visas kitas gyvenimo sritis, tik kiekvienoje skirtingomis formomis reiškiasi.

ML. Užuoventojęs nuo tuštųjų tuštybės nėra ir kalnuose?

V. Vitkauskas. Kalnuose, jei nepatenki į pinigų darymo konvejerį, jei gali rinktis ir pasirenki tokį alpinizmą, koks buvo jis savo ištakose, tai gali atsiverti pats sau. Beje, tos ištakos visai nesenos, mes su bendražygiais keliavome į kalnus, siekdami ne tik tuos kalnus, bet ir save pažinti. Kalnuose labai greitai atsiveri sau, pamatai, kas esi ir kas yra kas.

„Zuikiu“ prasmukti į Everestą

ML. Pačiam savo akimis teko pamatyti kone visą lietuviško alpinizmo raidą. Nuo to meto, kai tikriausiai didžiama tų alpinizmo pirmieji kaip tik ir buvo idealistai ir altruistai. Pats juk taip pat ar ne iš tų pačių keistuolių idealistų, romantikų, kuris turėdamas kišenėje vos 500 dolerių sumanė gauti teisę kopti į Everestą, kai įmokos dydis buvo 20 tūkst. dolerių. Norėjosi „zuikiu“ prasmukti?

V. Vitkauskas. Į Nepalą skridau kišenėje turėdamas 500 dolerių, bet bilietas už dviejų bičiulių skolintus pinigus kainavo 1200 dolerių. Taigi balansas buvo minus 700. Skirtumas tas, kad kišenėje vis dėlto tuos 500 dolerių, kad ir praskolintus, turėjau. Mano laimė, kad į Nepalą vykau ne

Juozapinės kalno papėdėje skulptorė Dalia Matulaitė Vladui Vitkauskui įteikia simbolinę šventės vedlio lazda (2013 11 03)

Everesto deimantinio jubiliejaus dieną (2013-05-29) nacionaliniame stadione Kathmandu

bet kokia kaina kopti į Everestą, kad užkopęs pamajuočiau ranka arba vėliava. Mane vedė ir lydėjo tikėjimas. Aš ir į kalnus patekau ne nuotykių ieškodamas, ne pasirodyt ar pinigų užsidirbti. Patekau į kalnus dėl to, kad iki tol buvau pertempęs savo sveikatą, ir jau buvo sunku gyventi. Dar mokslai sekėsi, baigiant man siūlė pasilikti institute, bet kaip galėčiau kitus mokytį, jeigu su savimi nesuistvarkau?

Atsitiktinai nuėjau į turistų būrelio vakarėlį, patiko ten rodamos skaidrės. Pagalvojau, kad palapinėje, gamtoje atsigaučiau. Apie jokių kalnus nė minties nebuvo. Knygose buvau prisiskaitęs apie keliones ir kalnus, bet savęs su visu tuo nesiejau. Pradėjau žiemą keliauti po Lietuvą, gerai jaučiausi, kartu keliavo bičiuliai, o vėliau kartu išsirengėme ne bet kur, o į Tian Šanio kalnus. Peržengėme 4 km aukštį, pasijutau esąs arčiau dangaus. Pasijutau savo vietoje, o kur gerai jautiesi, ten traukia. Bet iki Everesto prireikė dar 20 metų.

ML. Taip paprastai iš turistinės kuprinės pavyko išsukti į alpinisto batus?

V. Vitkauskas. Pirmame žygyje Tian Šanio kalnuose techniškai sudėtingų dalykų nebuvo, nors perėjas ir ledynus įveikti teko. Aš 10 metų nešiojau turisto kuprinę, įgiję patyrimo kartais imdavomės rimtesnių dalykų, negu kad alpinistai. Pagal tada įgytą kopimo į kalnus techniką, patyrimą jau būčiau galėjęs kopti ir į gan sudėtingus kopimui kalnus. Būtent turistinė, keliautojo patirtis man ir padėjo 1993 m. ryžtis kopti į Everestą tomis beviltiškomis sąlygomis, kuriomis buvau priverstas. Jeigu būčiau buvęs „grynas“ alpinistas, Dieve, tomis sąlygomis aš iš virtuvės nebūčiau kėlęs kojos. Niekas iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos kojos ir nekėlė. Tik praėjus 10 metų Saulius Vilius 2003 m. gegužės 22 d. įkopė į Everestą iš šiaurinės Tibeto pusės.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

MOZAIKA

Profesorių Povilą PIPINĮ prisimenant

Gruodžio 20 d. Lietuvos edukologijos universiteto (buv. Vilniaus pedagoginio universiteto) ilgamečiame profesoriui Povilui Pipiniui būtų sukakę 80 metų. Gimęs Ažubaliuose 1933-12-20 (Jūžintų seniūnijoje, Rokiškio r.), kur žmonės nestokojo nei aukštaitiško užsispyrimo, nei darbštumo ir baigęs vidurinę mokyklą, jis Vilniaus universitete studijavo fiziką, kur vadovaujant fizikos ir matematikos kandidatui profesoriui Henrikiui Jonaičiui, 1955 m. sėkmingai apgynė baigiamąjį eksperimentinės optikos srities darbą. Po studijų paskiriamas vyr. dėstytoju į Bendrosios fizikos katedrą Vilniaus pedagoginiame institute. 1957–1959 m. P. Pipinys tęsė aspirantūros studijas Maskvos valstybiniame M. Lomonosovo universitete, kur jo darbo mokslinis vadovas buvo to meto pasaulinio garso mokslininkas ir mokslo organizatorius prof. Vadimas Liovšinas (*Вадим Львович*), optikos veidrodinės simetrijos dėsnio luminescencijoje kūrėjas. Vėliau savo prisiminimų knygoje, Nobelio premijos laureatas akademikas I. Tamas (*И. Тамм*), rašydamas apie V. Liovšino mokslinę veiklą, nurodė, kad V. Liovšinas kartu su P. Pipiniu iš Lietuvos, tirdami cinko sulfido luminoфорus, patvirtino, kad termoluminescencija ir elektronų

Profesorius Povilas Pipinys (1933–2011)

termoemisija iš šių darinių paviršiaus yra tos pačios prigimties reiškinys, leidžiantis atskirti ir ištirti elektronų ir skylių pagavimo centrus. 1962 m. P. Pipinys Vilniaus universitete apgina kandidatę, o 1983 m. Estijos fizikos institute (Tartu mieste) – mokslų daktaro disertaciją.

Vilniaus pedagoginiame universitete profesorius P. Pipinys dirbo 46 metus, iki 2001 m. Bet ir vėliau, jau išėjęs į pensiją, jis tęsė mokslinį darbą, rašė straipsnius į tarptautinius mokslo žurnalus, dalyvaudavo tarptautinėse ir regioninėse fizikų konferencijose. Nors ir pakirstas

sunkios ligos, tuoj po operacijos, jis tarptautinėje konferencijoje „Nanomeeting-2007“ vadovavo vienam iš plenarinių posėdžių. Būdamas pensijoje, su bendraautoriais paskelbė per 30 publikacijų užsienio mokslinėje spaudoje. Jaunesnieji kolegos Profesoriumi galėjo tik pavydėti jo beribio darbštumo ir, kaip dabar sakytume, inovatyvumo. Jo atlikti subtilūs eksperimentai, tyrinėti nestacionarūs elektro-fotoluminescencijos ir nanolaidumo reiškiniai ir paskelbti darbai yra plačiai cituojami įvairių autorių. Vien per 2010–2013 m. Profesorius darbai pasaulio mokslininkų buvo pacituoti daugiau nei šimte įvairių straipsnių, monografijų, daktaro disertacijų bei paskaitų konspektų. Po to, kai akademikas L. Keldyšas (*Л. Келдыш*) 1958 m. paskelbė tunelavimo teoriją, P. Pipinys jau 1962–1966 m. pritaikė ją kai kuriems liuminescencijos reiškinėms aiškinti, o kiek vėliau 1967–1987 m., kartu su fiziku Šarūnu Kudžmausku net papildė tunelinių šuolių teoriją naujomis idėjomis ir ją, kartu su savo mokiniais, pritaikė liuminoforuose stebimiems relaksaciniams reiškinėms paaiškinti. Įdomu ir tai, kad jau atgimimo metais, knyga „Tuneliniai reiškiniai puslaidininkų luminescencijoje“ (*Туннельные явления в люминесценции полупроводников*,

A. H. Георгобиани, П. Пипинис. – М.: Мир, 1994. – с. 224), Maskvos leidykloje „Mir“, buvo išleista už autorių asmenines lėšas ir atspausdinta vienoje iš Vilniaus spaustuvių, nes leidykla neturėjo tam lėšų. Tada, 1994 m., vykdamas į konferenciją Maskvoje, Profesorius nusivežė pusę šios knygos tiražo savo lagamine.

Vienas iš paskutiniųjų Profesoriaus darbų, tyrinėjant grafeno laidumą, buvo paskelbtas žurnalo „Natural Science“. 2 tomo 9 numerįje 2010 m. kaip tik tą pačią dieną, kai grafeno tyrėjams Andrea Geimui ir Konstantinui Novosilovui buvo paskirta 2010 m. Nobelio fizikos premija. Platų apžvalginį savo straipsnį prof. P. Pipinys su bendraautoriais įteikė Centrinės Europos fizikos žurnalui 2011-08-16 prieš pat savo iškeliavimą Anapilin 2011-08-22. Šis straipsnis buvo paskelbtas 2012 m. jau po Profesoriaus mirties. Taip pat, jau po Profesoriaus mirties, 2011 m. lapkričio mėn. Floridos universiteto

(JAV) konferencijos „Požiūris į XXI amžiaus patikimumo problemas“, viename iš apžvalginių pranešimų P. Pipinio pasiūlytas fononais stimuliuotas elektronų tunelinių šuolių modelis, kaip perspektyvus, buvo analizuojamas greta kitų tunelinių reiškinė kietuose kūnuose.

Platus buvo Profesoriaus akiratis, jam buvo svarbios vidurinio ir aukštojo mokslo ir viso Lietuvos krašto aktualijos, apie kurias jis rašė savo daugelyje publicistinių straipsnių „Mokslo Lietuvoje“, „Gimtajame krašte“, „Mokslo ir gyvenimo“ ir kitų leidinių puslapiuose.

Profesorius Povilo Pipinio kūrybiškumo ir darbštumo pavyzdys yra svarbi gairė buvusiems mokiniams ir studentams, toliau plėtojant Profesoriaus skelbtas idėjas.

Kolegų vardu, LEU profesorius (emeritas) Antanas Kiveris

Nuosirdžiai užjaučiame „Mokslo Lietuvos“ laikraščio redakcijos patarėjų kolegijos narį prof. Alfonsą Ramoną, mirus mylimai mamai, ir prof. Meilutę Ramonienę dėl brolio mirties.

Lietuvos mokslininkų sąjungos Taryba, laikraščio „Mokslo Lietuva“ redakcija

Iš akademinio folkloro (12)

Lietuvos mokslų akademijos prieangyje susitikę mums jau žinomi pokalbių dalyviai pakyla laiptais. Susiradę pirmo aukšto pakraštįje suolelį, įjėdu prisėda.

– Mane glumina tai, ką matau ir girdžiu, pažvelgęs į mūsų TV transliacijas, – piktinasi humanitaras, kantriai ariantis lituanistikos dirvonus.

– O manęs jau niekas Lietuvoje nestebina, – jo mintį tęsia gamtos tyrėjas, – tad sakyk, kas tamstos egzaltuotą „lyriko“ siela taip suerzino.

– Begėdiški vaizdeliai, sumirgėję ekrane. Žiūriui ir negalio patikėti, kaip žemai smuko Vytauto Didžiojo universitetas, teisingiau tariant, rektoratas ir jam pritaręs Senatas: jie gi ponui Ben Ki Munui – Jungtinių Tautų generaliniam sekretoriui, suteikė universiteto garbės daktaro vardus; tik pagalvok, už „nuopelnus“ Lietuvai. Adamkus ir tas atėjo, kad įteiktų diplomą; ir dar, kad išreikštų didį džiaugsmą. Mat „toks žymus asmuo“, atvykdamas čia, labai, labai pagerbė Lietuvą. O žurnalistas tarsi aidas dar pridėjo: naujam daktarui labai, labai, net labai patiko mūsų šalis, taip gražiai pasirūpinusi jo ir jo delegacijos priėmimu.

– Tai ne pirmas akademinis „nuopuolis“ mūsų padangėje. Kito universiteto akibrokštas, sakyčiau tiesiai – antiedukacinis žingsnis, atskleidęs simptomatinį mūsų mentaliteto bruožą. Iš to komiškaai atrodo garbės vardo suteikimo tyliai šaipėsi dėstytojai, ypač istorikai.

– Taip, taip, prisimenu juokingai graudų atveją, kai vienai damai – ak, jos pavardė užstrigo mano sklerozės pažeistose smegenyse – buvo suteiktas garbės daktaro vardas. Manau, šį įvykį labai taikliai apibūdino iškilus lituanistikos klasikas Zigmąs Zinkevičius,

atskleidęs niekinius paminėtos moterėlės nuopelnus.

– Bet kas iš to – jie, tyliai pakomentavę ir vėl banalybės kūdroje sutūpę, toliau kartu su varlėmis kvarksi, – padūso profesorius, daug keistų dalykų pažinęs gamtos pasaulio elgesyje.

Humanitaras, nelinkęs užbaigti pradėtos temos, toliau samprotauja, nekreipdamas dėmesio į kolegą taikią nuotaiką, vis dažniau pasireiškančią, tikriausiai dėl fizinės negalios.

– Kalbant apie pono Muno reikalus, reiktų konstatuoti, kad čia glūdi įdomesnių dalykų, nei galėtų iškart atsiskleisti.

– Na, tai kloks savo įtarimus, – nekantrauja habilituotas gamtos reikalų žinovas.

– Manau, čia įpainiota slidžių politinių dalykų, – beje, tai tik mano asmeninė nuomonė, – regiu ponios Grybauskaitės ateities planus: numatyti karjeros kelią, jei nepavyktų laimėti antrosios kadencijos.

– Mielas Kolega, pageidaučiau platesnio paaiškinimo. Jei reikalas slidus, tai paslysti gali ir komentatoriai.

– Gerai, mėginsiu „paslydinėti“. Tas labai, labai Lietuvą pamilęs ponas Munas, esąs, kaip yra pasakiusi ponia Grybauskaitė, ją gerai pažįstąs asmuo. O pats Munas pažymėjo, kad labai pasitiki jos veikla. Jei taip, tai ponas Munas – dabar jau garbės daktaras – bus tas asmuo, kuris pageidautų matyti ją nuolat Briuselio elito gretose.

– Supratau: reikalinga užsitikrinti Muno dėmesį. Taigi VDU vadai nutarė pasitarnauti šiam reikalui už Tėvynę.

– Teisingai mane supratai, bet užčiuopei tik kryptį: čia įžiūri kai ką daugiau; esu įsitikinęs, kad tai tikriausiai nebuvo patriotiškas, tuo labiau savarankiškai sumanytas žingsnis. Užuomina,

tarsi daugiareikšmis pasiūlymas, buvo nepastebimai „iš viršaus“ nuleista.

– Jau bokšto laikrodžius muša antrą valandą – mums pietų laikas. Pakaks kryžiažodžius spręsti, kvėptelėkime šiek tiek, Kolega.

•••

Ta pati diena, praslinkus trim valandoms. Mūsų pokalbių dalyviai vėl susitinka po to, kai vienas jau buvo ramiai papietavęs prie šeimos stalo, kitas – skubiai užkandęs picerijoje.

– Kol išėjusi namuose, spėjau žvilgtelėti į LRT žinių kanalą, – giriiasi gamtos mokslų profesorius, – ekrane pamačiau ir tuoj pat išgirdau mums dvi įdomias naujienas: nematytas ponas – dabar jau mūsų daktaras Munas, pakviestas į audienciją Prezidentūroje, aptarė su valstybės vadove tolimesnę judviejų bendrą veiklą, sprendžiant pasaulio saugumo klausimus kibernetikos bei energetikos srityse – ką gi, įvykiai numatyta kryptimi spartėja. Kita naujiena: Tatarstano oro linijų boingas, skrisdamas iš Maskvos, patyrė avariją, kai leidosi Kazanėje – visi keleiviai ir lainerio įgula žuvo. Spėju, tuoj pat prezidentė Kremlui pasiųs užuojautos telegramą.

– Argi gali būti kitaip? Du faktoriai nulems Tamstos prielaidų sėkmę: pirmas – bendri visiems humanistiniai principai ir antras, šimtus kartų patvirtintas faktas – nykštukų siekis išlikti nesutryptiems dramblių ganyklose, t. y. tyliai stebėti kas vyksta Rytų ir Vakarų frontuose.

– Tad ką gi dar gali sumanyti peliūkščiai, baikščiai spėjantys, kur nutars pasukti gigantai? – klausia į dangų pažvelgęs visų reikalų žinovas Dominykas.

Nepriklausomas socialinis etnografas, 2013 m. lapkričio 15–18 d.

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Mokslui, kultūrai, visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2013 m. skyrė 65 tūkst. Lt.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Jurgita Radzevičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Jonas Jasaitis, Antanas Kulakauskas, Vladimiras Novosadas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoj.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 550 egz.